

Németh András

Nemzetőr voltam Szegeden

(emlékezés)

Szeged, 1991.

Hatvan éves vagyok, most mentem nyugdíjba. Valami betegségem van, az orvosaim mosolyognak és beígérték még legalább húsz évet. Én nem hiszek nekik, rájuk hagyom, csak bólogatok. De azért jó lenne a nyolcvan évet megérni, mert szeretem az életet. Mindig is harsányan szerettem; ezt akkor éreztem igazán, amikor az ügyész kötél általi halált kért a fejemre.

Valami nem hagy nyugodni, arra indít, hogy ne vigyem magammal városom történelmének egy rövid, de nagyon viharos időszakát, amelyben részt vettem, amit átéltem. Csak arról beszélek, amit én láttam, amiben benne voltam, és csak a tiszta igazat mondom, mert már nincs vesztenivalóm. Különbösen is, a törvény szabta büntetést letöltöttem.

A nevemet Szegeden sokan ismerik: Kendi József lakatos, egykori többszörös magyar középsúlyú birkózó bajnok. Az ötvenes évek elején dédelgetett, simogatott, agyontáplált sportoló voltam, ami nagy szó volt abban az időben, amikor hétvégén éjfélről kezdve álltak sorban az emberek, hogy megkapják a heti kis húsadagjukat, mert aki későn jött, annak csak a csont jutott.

Akkor hát miért fordultam én szembe a „kenyéradó gazdammal”? Vagy egyáltalán szembe fordultam-e? Vagy mivel, kivel fordultam szembe és miért? Ezt majd az okos történészek fogják eldönteni. Én csak a saját életemet ismerem, ami Nádudvaron kezdődött 1928-ban.

Apám székely volt, csíkszeredai. Végigbajlódta, küzdötte az első világháborút. Egy kisebb sebesüléssel megúsza. Trianon miatt átjött az anyaországba és mivel nem volt mestersége - erős, jókötésű ember lévén - hívásra, belépett a csendőrség kötelékébe. Nem tudta, hogy ez az elhatározása milyen hatással lesz a sorsomra. Hát igen, ha pedig ezt nem tette volna, akkor én nem lennék. Ugyanis Nádudvarra helyezték őrsparancsnoknak és ott ismerkedett meg édesanyámmal. Ő szép asszony volt, nagyon szép és erős, munkabíró. Ha kellett, csépléskor még a búzás zsákot is elvitte. A szülei, nagyapámék, nagygazdák voltak. Heten voltak testvérek. Mindig dolgozott mindenki. Amikor már felcseperedtek, béres, cseléd nem is volt a háznál.

Én harmadiknak születtem, előttem látta meg a napvilágot a bátyám és a nővérem. Mindannyiunkat egy évig szoptatott anyám. Egészségesek voltunk. Csak a nővérem betegedett meg egyszer, bárányhimlős lett. Akkor édesanyám összefektetett bennünket egy ágyba, hogy mi is túlessünk ezen a nyavalyán, mert annyi ideje nem volt, hogy sorban ápolgasson három gyereket. Nem győzte volna a munkát a jószágokkal. Disznókat hizlalt, teheneket fejt, libákat tömött, csirkéket nevelt, szóval hajnaltól vakulásig dolgozott. Most nyolcvankét éves.

Apám már nem él. A háború befejezése után - csendőr múltja ellenére - semmi bántódása nem volt, mert sohasem emelt kezét senkire. Simán igazolták és az új magyar hadseregben a rangját is megtarthatta 1945-ben.

Most visszaugrok egy évet...

Észak-Magyarország egyik kis falujában voltam, mint levante. Láttam, hogy nincs tovább. A háborúnak vége, haza kell mennem. Egy este otthagytam a századot. Apám azt mondta, amikor behívtak: fiam, itt találkozunk Nádudvaron, ha bármi lesz is. Ő is betartotta a szavát, mert amikor nyugatra akarták vezényelni, megszökött. Azt mondta, ebben az országban van a helye.

Menetrendszerű vonatok nem voltak. A kis állomásról elzavartak a szovjet katonák, de én mindenáron haza akartam menni. Elbóklásztam a sötétben és sikerült kifeszítenem egy szabad pályán veszteglő tehervonat egyik vagonjának az ajtaját. Finom almaillat csapott meg.

Beugrottam, több kupac alma volt csomagolás nélkül felhalmozva a vagon egyik végén. Ez volt a szerencsém, mert rám zárták az ajtót. Egy hétig zötyögtettek, azt sem tudtam sokszor, hol vagyok. Almát ettem almával, emiatt nem haltam szomjan és éhen. Debrecenben magyar vasutasok kinyitották a vagon ajtaját. Amikor hallottam, hogy bajlódnak a zárral, ugrásra készen álltam. A fiatal erőm azért nem volt a régi. Ahogy kinyílt az ajtó, kiugrottam, de a lábaim összerogytak. Szerencsére a vasutasok annyira meglepődtek, hogy alma helyett egy ember van a vagonban, hogy el tudtam futni.

Hazavergődtem. Együtt volt a család...

A termés nagy részét nem tudtuk betakarítani. Áprilisban törtük a kukoricát. Ezt csak azért mondom el, mert nagyon emlékezetes számomra. Egy nagyon rendes, dolgos, tiszta cigány-család volt a segítségünk. Én az egyik szemrevaló lánnyal hajtottam a sort. Jól haladtunk. Megelőztünk mindenkit. Nem nagyon beszéltünk. Amikor harmadszorra értünk a tábla végére, sehol senki. A lány mosolyogva felém fordult, fölhúzta a szoknyáját - alsóruha nem volt rajta - és megmutatott mindent, amivel a természet a nőket szépségesen felruházta.

- Na, te fiatal bika - mondta -, tudod-e, mit kell csinálni? Mert ha nem tudod, én megtanítalak.

És megtanított. Nem tudom, hogy hányszor értünk a sorok végére, de lehet, hogy a kukoricatörésben is sztahanovista lettem volna. Hát Istenem, férfisors...

A földosztás nagyapám birtokát nem érintette, mert ő maga már korábban megtette: a hét gyerekének egyformán adott. Igaz, hogy kuláknak minősítették, de ebből nem származott baja, mert nagyon becsülte a szegény nép is az öreget, mivel igen szorgalmas ember volt, és ha valaki dolgozott nála, akkor az is a gazda asztala mellett ült és ugyanabból a tálból szedett, amiből a család minden tagja.

Az apám egyszer azt mondta:

- Fiam, ez a paraszti sors olyan bizonytalan, és te kijártad a négy polgárit is, szakmát kéne tanulnod. Én már ki is terveltem, hogy mit: a bátyáddal együtt lakatosok lesztek.

Debrecenben Kaszab Gyula mester fogadott föl minket inasnak. A Szepességi utcában volt a műhelye, éppen a kupleráj mellett. A lányok kedvencei lettünk, mert a főnök motorján sokszor elvittük egyiket-másikat - a szebbjeit - kirándulni. Nekünk sohasem kellett fizetnünk.

Nem volt rossz a dolgunk, rendesen kaptunk enni és a szállásunk is emberi volt, de azért sokat kellett dolgozni. Az egyik ebédszünetben észrevettem az udvaron egy autótengelyt. Nem tudtam ki hozta oda és mi célból. A gazdája akarta-e megjavíttatni, vagy a főnökömnek volt valami terve vele. Mindegy. Olyan hetven kiló lehetett.

- Na fiúk, ki tudja ezt felemelni, kinyomni? - kérdeztem.

A két fiatal inas nagyon igyekezett, virtusból is, de csak pirosodtak, erőlködtek, köpködtek, káromkodtak. A bátyámnak többszöri kísérletre sikerült a tengelyt egy pillanatra két karral a feje fölé emelni.

- Na Jóska, most te jössz! - kiáltott felém.

- Ha te két karral kinyomtad - replikáztam neki -, akkor én majd egyyel.

Bevallom, nem voltam benne biztos, hogy meg tudom csinálni, de hát dicsekedtem az erőmmel. Megmarkoltam a tengelyt a jobb kezemmel és az lassan engedelmeskedett. Jött egyre magasabbra, és sikerült kinyomnom.

Akkor lépett ki a konyhából a főnökünk.

- Az anyád! - mondta csodálkozva -, mekkora erő szakadt beléd, neked a munkás birkózó csapatban van a helyed!

Így lettem a DMTE-nek a tagja.

Háromig dolgoztunk, utána volt az edzés, sokszor este nyolcig, kilencig. Jó volt, szórakozásból csináltuk. Nem kaptunk érte pénzt, csak szódavizet ihattunk ingyen, és lavórban mosakodtunk, hideg vízben.

Az országos versenyeken fölfigyeltek rám. Súlycsoportomban igencsak magam alá gyűrtem a riválisaimat.

Három hónap múlva, a negyvenes évek végén, országos ifjúsági bajnok lettem. Emlékszem, amikor a szőnyegre léptem, kinevettek a klottgatyám és a mezítlábasságom miatt. Nagyon szégyelltem magam, mert a pesti versenyzők mind szabályos, a csapatoknak megfelelő színű öltözékben voltak. Dühös lettem, de amikor az első ellenfelem nagyot nyekkent és a bíró az én kezem emelte föl, elment a mérgem.

Később ott kellett hagynunk a DMTE-t, mert arra sem volt pénze, hogy a versenyekre az útiköltséget kifizesse. Hódos Imrével, a későbbi olimpiai bajnokkal együtt átmentünk a vasutasokhoz, a DVSC-be, azok legalább ingyenjegyet adtak. Jó állást is kaptam, kazánkovács lettem. Betyár kemény munka volt: napi 300-400 szegecs. Az viszont biztos, hogy ha a szegecsverő karommal az ellenfelemet átkulcsoltam, az abból a fogásból nem tudott szabadulni.

A debreceni Honvéd fölfigyelt rám és be is hívtak. Jó dolgom volt a sportszázadban. Sok szabadidőt is kaptam, aminek egy szép, nálam néhány évvel idősebb elvált asszony még jobban örült, mint én.

Sokat edzettem, erősítettem magam. Egy alkalommal a honvédségi moziban a híradóban bemutatták az akkor Magyarországon szereplő francia cirkusz eróművészt, aki ujjnyi vastag vasrudacskákat hajligatott könnyedén, mosolyogva. Kristófnak hívták, Krisztofnak ejtették a nevét. Vetítés közben odaszóltam a mellettem ülőnek:

- Ezt én is meg tudnám csinálni!

- Ne hencegj az erőddel - válaszolta -, majd akkor hiszem, ha látom!

Másnap elmentem a régi mesterem műhelyébe. Minden lakatosnál van egy vas „szemétdomb”. Sose lehet tudni alapon, hátha valami fölhasználható. Találtam olyan negyvenöt centi hosszú, egy centi átmérőjű levágott, kihajlított vasrudacskákat és elkezdtem gyakorolni. Eleinte nehezen ment, de amikor a huszadikat formáltam patkó alakúvá, meg voltam magammal elégedve. Egyet elvittem a haveromnak megmutatni.

A francia cirkusz Debrecenben is fölállította a sátrát. Az egyik előadás előtt fölkerestem az igazgatót, aki magyar származású volt. Megkérdeztem tőle:

- Mit szólna hozzá, ha a porondon én is megpróbálkoznék a vashajligatással, mikor Kristóf úr fellép?

- Óh, az nagyszerű - mondta -, legalább az előadás érdekességét emeli. Majd én bekonferálok, hogy van itt egy debreceni katona, aki erősnek tartja magát és utánozni akarja Kristófot.

A szünet után következett a nagy szám. Az első mutatvány után - Kristóf beleegyezésével -, az igazgató a nézőtér felé fordulva, hangosan kiabálta az előzetes megbeszélés szerint:

- Van-e itt önök között olyan erős ember, aki Kristófot utánozni tudná?

Jelentkeztem és lementem a porondra. Az erőművész a kezembe nyomott egy vasrudat és a közönség felé mosolyogva rám mutatott. Én jól megmarkoltam a két végét és kis erőfeszítéssel patkót csináltam belőle. Kristóf abbahagyta a mosolygást, mert a közönség óriási tapsba, ünneplésbe fogott, a fülemhez hajolt és magyarul belesúgta:

- Uram, hagyja abba, mert engem tönkretesz.

Láttam, hogy nagyon szomorú lett, én meghajtottam magam, kezet fogtunk és ki is jöttem a cirkuszból...

Még egy hasonló kalandom, élményem volt. Nem tudom, hogy keveredtem el Kenderesre, azt sem tudom, hogy hányban. Még a helsinki olimpia előtt. Ott tébláboltam és ráakadtam egy pankrációs cirkuszra. Hirdették, hogy száz forintot fizetnek annak, aki ki mer állni valamelyik birkózó ellen és leteperi. Akkor még a fülem nem volt összegyűrve, tehát nem láthatták rajtam, hogy értek valamit a „szakmához”. A fesselegve kiálló birkózó hangosan kiáltotta:

- Ki mer velem kiállni?!

- Én - mondtam, és lementem a szőnyegre; illetve nem szőnyeg volt, hanem szalma, ponyvával leterítve.

Ledobtam a ruhámat, csak a nadrágom hagytam magamon. Mikor összefogódkodtunk, odasúgta nekem:

- Ne félj, fiam, kíméletes leszek!

Azt válaszoltam neki:

- Uram, engem ne kíméljen, hanem védekezzen!

Sikerült elkapnom a derekát „magyar alsó” fogással. Azt már tudtam, hogy ha az ellenfelet két karral megfogom, akkor nem szabadul. Erős voltam, mint a bivaly. Felemeltem a pankrátort; hiába próbálkozott különböző fogásokkal, a két karom olyan volt, mint a bilincs. Felemeltem a levegőbe, utána levágtam a földre, meg is sajnáltam, mert úgy láttam, hogy megsédült, alig tudott fölkelni. Annyit mondott:

- Neked birkóznod kéne, fiam.

A száz forintot nem kaptam meg, helyette meghívtak vacsorára.

Nem értettem, miért csak én vagyok szakaszvezető, én aki fél kézzel nyertem meg a honvéd bajnokságot, a társaim pedig mind hadnagyok, tisztok. Meg is kérdeztem a parancsnokunkat, akivel jó viszonyban voltam, hogy ez miért van? Félre hívott és csöndben megsúgta:

- A csendőr apád miatt.

- Dehát őt simán igazolták! - mondtam. - Még az új hadseregnek is tagja lett!

- Nézd - válaszolta -, a politikai tisztünk azt mondta, amikor az előléptetéséről volt szó, hogy a csendőr az mindig csendőr marad.

1950-ben bekerültem az országos válogatott keretbe. Jutalom üdülésre is elküldtek a pesti Vörös Csillag szállodába. Az nagy szó volt abban az időben, amit az is bizonyít, hogy a sztahanovista Muszka Dániel is ott pihent, egy szobában laktunk. Nagyon jó barátok lettünk.

Egyik napon Endreffy Lóránt, a szegedi Honvéd Sportszázad parancsnok-helyettese keresett meg. Akkor voltam 23 éves. Nem volt nehéz a csábítás. Beígérte a törzsörmeisteri rangot, lakást és így kerültem Szegedre.

Arany életünk volt, a csapatban jó hangulat uralkodott, kaptuk az olimpiai csomagot, csak arra emlékszem, hogy abban egy kiló szalámi, egy kiló cukor, sajt, csokoládé is volt. Akkoriban szinte hozzáférhetetlen csemegéket tartalmazott. A város nem jó szemmel nézte a délelőtti lődörgéseinket a korzón. A futballistákat kedvelték csak, mert nagyon jó csapat volt. Az NB I. csoport negyedik helyén állt.

A mi csapatunk 51-ben országos bajnok lett. Meg is ünnepeltük a Tombác vendéglőben. Vászin, a 140 kilós nehézsúlyú társunk már a huszonötödik korsó sörnél tartott és vacsora után, ami neki egy kupac rántott húst jelentett, fogadásból megevett harminc krémet. Záróra után valakinek eszébe jutott, hogy menjünk át a Kishungáriába, az négyig van nyitva. Hétköznap lévén volt is hely bőven. Jól szórakoztunk az igazán jó zenekar mellett, annak ellenére, hogy én akkoriban egyáltalán nem ittam szeszes italt.

Úgy két óra felé kivágódott a bejárati ajtó és berobbant egy ávós tiszt. Állj-t kiáltott a zenészeknek és nekünk meg azt parancsolta:

- Kifelé mindenki! Most mi szórakozunk! Kiintett a társainak, voltak vagy húszan-harmincan.

Hát pechjük volt. Nem tudták, hogy az ország legerősebb embereivel állnak szemben. Amikor beözönlöttek, először Vászin kezdte, vérbeforgó szemekkel, oroszán ordításhoz hasonló hangon:

- Ki innen, rohadt disznók! - felemelt egy mázsás tölgyfa asztalt és az ávósok közé vágta, hárman mindjárt alatta maradtak. Azután megtanítottuk őket a „magyarok istenére...” Erre nem számítottak. Jó néhányat a mentők vittek el, akik még lábra tudtak állni, azok elfutottak.

Városi botrány volt, de természetesen az újságok nem írhatták meg, mert honvédségi alakulatok között zajlott le a verekedés. Másnap egyenruhában sorakoztunk a szállásunk udvarán. A parancsnokunktól kaptuk a „szöveget”, majd megjelent az ávós tiszt, aki ki akart zavarni bennünket a vendéglőből.

Jó nagy kötés volt a fején, az arca beragasztva. Mindenkit végignézett, s akiket fölismert, azokra rámutatott. A büntetés lefokozás volt. Én megúsztam, pedig az utcán a sötétben én is adtam neki még egy „lapáttal”.

Hamarosan megnősültem. A strandon megláttam egy arányosan szép alakú, kreol bőrű lányt, akit az atlétikai pályáról ismertem, odajárt edzeni. Azt mondtam a mellettem heverő, napozó társaimnak:

- Fiúk, van egy fogadásom: ez a lány lesz nemsokára a feleségem.

Röhögtek rajtam, de karácsony után megesküdtünk. Irigyeltek a szép asszonyért.

Tagja lettem az olimpiai keretnek, de föltűnt, hogy engem sose visznek nyugatra a válogatottal. A szocialista államokba igen, ott mindig jól szerepeltem.

Növényi, félnehézsúlyú társunk (a későbbi olimpiai bajnok apja) megsúgta egyszer a tatai edzőtáborban:

- Jóska, nagyon jó birkózó vagy, de felsőbb utasításra te nem jöhetsz ki velünk Helsinkibe.

- Miért? - kérdeztem.

- Mert csendőr volt az apád! - ez volt a válasz.

Nagyon elkeseredtem...

Békéscsabán, egy barátságos erőmérő összecsapásunk volt a szovjet válogatottal. Én Cimakuridzéval birkóztam. Húsz másodperc alatt kétkaros szaltóval a földre fektettem.

A bíró meglepődve nézett, de nem fűtült. Én vártam az eredményhirdetést, mert a szovjet versenyző két vállon volt. Térdelő helyzetben vártam a fűtyszót, de az nem hangzott el, erre Cimakuridze nekem ugrott, én az egyik vállamra estem, de azonnal talpra is álltam. Ennek ellenére a bíró az ellenfelem kezét emelte föl a magasba. A békéscsabai sportvezetők föl voltak háborodva az igazságtalan ítélet miatt és a győztesnek járó legszebb kupát én kaptam.

1952-ben Cimakuridze lett Helsinkiben az olimpiai aranyérmes.

Így lett az életem keserves emléke, fájdalma az, hogy a csendőr apám miatt vétkesen engem büntettek, pedig Helsinkiben lehet, hogy az én hazámnak, nekem játszották volna a himnuszot, mindenesetre az ellenfeleimet ismerve biztos, hogy dobogóra kerültem volna.

Bukarestben vert meg először egy bolgár. Az edzőm kitalálta, hogy váltósúlyban induljak. Három nap alatt kilenc kilót fogytam a verseny előtt. Birkózás alatt rosszul lettem, földadtam.

1956-ban még versenyeztem, de az olimpiai kiküldetésem elmaradása miatt egyre kisebb ambícióval.

A házasságom jól alakult. Debrecenben a MÁV-nál főintéző lettem, de a feleségem nem bírta a „cívvis” várost és vissza kellett jönnünk Szegedre. Először műszaki rajzolóként helyezkedtem el, de jobban megtaláltam a számításomat az egyetem üvegtechnikai műhelyében.

Az 1953-ban ért nagy szomorúságunkat - meghalt a három hónapos kislányunk - az 55-ben született kisfiúnk enyhítette.

Nem politizáltam, csak figyeltem. Az a kirakat bántotta a szemem, ami a Kárász utcán volt: néhány sonka lógott ott, egy oldal szalonna, pár szál kolbász, egy zsákban krumpli, fél bödön zsír és nem tudom még mi, efféle fölírással: ezt találtuk „ilyen” nevű kuláknál, aki nem teljesítette a beszolgáltatást. Hát arra nem gondoltak, hogy a parasztember évi húsadagját a kevés baromfin kívül az az egy-két levágott hízó jelentette?

Előre ugorva tíz évet, a kulák rokonaimról: Nádudvaron 33 unokatestvérem van, mind a tsz-ben dolgozik. A vezetőállásokat nagyobbára ők töltik be. Dolgos, értő parasztemberek.

Visszatérve a politikára, 56-ban már a nyáron mozdult valami. Nem sokat törődtek velem. A strandon megismerkedtem Fábián Ferenc újságíróval. Ő is szeretett horgászni és a csendes Tisza-parton sokat beszélgettünk. Beszélt a Petőfi körről, Rákosi bukásáról, az ávósok túlkapásairól. Azt mondta, hogy fiatal embereket azért vertek meg, mert kockás inget viseltek, amit a nyugati rokonok küldtek.

Szóval nagy zavar volt a fejemben. Röplapokat is találtunk, amelyek nem a szocializmust pocskondiázták, hanem az önkényuralmat.

Október második felében, valamelyik nap, azt mondta nekem Fábián:

- Gyere Jóska, gyűlés lesz az egyetem bölcsészkarján nagy termében.

- Milyen gyűlés? - kérdeztem.

- Majd meglátjuk- válaszolta. - Én is kíváncsi vagyok, de az biztos, hogy az egyetemisták nagyon izgatottak.

Telt ház fogadott bennünket. Alig tudtunk befurakodni. Hihetetlen beszédek és közbekiáltások hangzottak el. Az egyik egyetemista a marxizmus tantárgy eltörlése miatt szólalt föl. Most már csak a jelszavakra emlékszem:

„Ruszkik haza!”

„A szocializmus a mienk!” „Le Rákossal!”

„Le az ávóval!” - A csendőrök angyalok voltak hozzájuk képest.

Így kezdődött...

Fasizmust senki sem akart...

Kovács Jóska, akit az uszodából ismertem, vérlázító beszédet mondott - 58-ban kivégezték -, de a szocializmus ellen nem szólt egy rossz szót sem. A professzorok békés lázadásra próbálták inteni az egyetemistákat, de lehurrogták őket. Ez október 19-én történt, ha jól emlékszem.

24-én délelőtt nagy tömeg gyűlt össze a Klauzál téren. Én Fábiánnal együtt egy ismerősénél voltam, aki a Kígyó patika fölött lakott; az erkélyről néztem, hogy mi történik. A Kossuth szobor talapzatán Kaló Flórián elszavalta a „Nemzeti dalt”. Közben egy ávós motorral behajtott a tömegbe, hogy szétzavarja a tüntetőket. Kis híja, hogy nem lincseltek meg, alig tudott elmenekülni néhány higgadtabb ember segítségével.

A motoros incidens után a tanácsháza elé hömpölygött a nép. A kapu előtt katonák állták el a tömeg útját. A tiszt kivette a pisztolyát, és fenyegetően fölemelte. Az emberek meghökkentek, megálltak, és azután lassan szétszéledtek.

Este, úgy kilenc óra tájban a színházban megszakították a Jeanne d' Arc előadást és bejelentették, hogy a nép az utcán van, és Budapesten kitört a forradalom. A nézők kitódultak és mindenki a Klauzál tér felé igyekezett. A Kossuth Lajos sugárút teljes szélességében özönlöttek a munkások a gyárakból, és még sok irányból. A tér kicsinek bizonyult. Hirtelen hangszórót kerítettek valahonnan. Először Bicskei Károly lépett a talapzatra és elszavalta a Szózatot. Utána mindenki beszélt, aki akart: munkások, egyetemisták, és aki mert. Nyugtalan volt a város, de se rendőrök, se ávósok, se katonák nem zavarták a gyülekezőket.

A legjelentősebb esemény október 26-án délelőtt történt. A Kárász utcán és a nagyposta előtt zajongott a nép. Én hazafelé tartottam, többen kiabálták: „Állj közénk!” Megkérdeztem, hová mennek? Azt mondták, a Széchenyi térre, megkoszorúzni a legnagyobb magyar szobrát. Katonák jöttek elő és nem engedték be a tömeget. Erre az emberek a Bajcsy-Zsilinszky, a Dózsa György és az Arany János utcán keresztül megkerülték a teret, és a Takaréktár utcán tódultak ismét befelé a koszorúkkal.

Sikerült bejutnom a tanácsházára. Ott azt mondták, hogy nem engedik a népet a térre. Egy kiskunhalasi ezrednek kellett őrizni a teret. A parancsnokot, Botond őrnagyot, még sportszakosztályvezető korából ismertem. Amikor kijöttem a tanácsházáról kértem, ne lőjenek.

- A katonaságnak lőni kell! - válaszolta.

Néhányunk a takarékpénztárnál próbálta a tömeget visszatartani. Akkorra már a katonák felsorakoztak velünk szemben. A Svarcz gyerek harmadik vagy negyedik volt tőlem. Az ávósok három sorban álltak a villamossíneken. Az első sor letérdelt. Hallottam a kattanásokat, ahogy a géppisztolyokat kibiztosították. A százados vezényelt:

- Tűz!

Óriási pánik tört ki. A tíz ezres tömeg menekült, csak a sebesültek maradtak ott. Én a patika falának egy mélyedésébe húzódtam be. Onnan láttam, ahogy Svarczot bevonszolták egy benyílóba. A fejéből vér csorgott az ingére. Nemsokára megállt a vérzés, halottsápadt lett, szemei üvegesen meredtek az ég felé. Egy férfi ugrott mellé, valószínűleg orvos volt, ujjával megérintette a szemét, és csak annyit mondott, ennek a gyerekek vége.

Svarcz Lajos meghalt... Élt 18 évet...

Megérkeztek a mentők. Összeszedték a sebesülteket. Svarcz Lajos holttestét a fiatalok hordágyra tették és tüntetően bevitték a Széchenyi térre. Botond már elvezényelte az embereit, csak néhányan maradtak ott őrségben, de nem szóltak senkire azután.

Fábián barátommal a tanácsházára mentünk. Botond is ott volt, a munkástanács vezetői is gyülekeztek. Pártvezetők is részt vettek a hevenyészett ülésen. A Délmagyarország szerkesztőségéből is elmerészkedtek néhányan. Botond mellé sündörögtem.

- Mondd, mit csináltál? Megérte?!

Sápadtan válaszolt:

- Arra nem számítottam, hogy az emberek képesek nekimenni a fegyvereknek. Erre az esetre pedig tűzparancsom volt.

- De a saját honfitársaidra löttél! - emeltem föl a hangom, úgyszólván többen is ránk figyeltek. - És ráadásul fegyvertelen emberekre!

Botond magába roskadva leült.

Az ülés fő témája a helyi újság megszerzése volt. Másnap a Délmagyarország is kezdte az igazat írni.

Országszerte, így Szegeden is, megalakult a nemzetőrség. Mogyorósi rendőr alezredes szervezte. Plakátokon hirdették, így verbuváltak. Az első jelentkezők között voltam. Fűtött a hazafiság és a magyar függetlenségre törekvő érzés.

A Honvéd téri laktanyában helyezkedtünk el. Lehettünk vagy ezren. Főleg munkásfiatalok, de jócskán voltak egyetemisták is. Mogyorósi Palotás Józsefet nevezte ki parancsnoknak. Ő a MÁV-nál dolgozott valamilyen rangban, és arra emlékszem, hogy párttag volt. Vezetésre nem volt alkalmas. Gyengekézzel nem lehet ennyi embert fegyelemben összetartani. Két nap múlva leváltották.

Amikor hírt kaptunk, hogy az öthalmi laktanyában 500 ávós van, és meg akarnak bennünket támadni, Palotás engem nevezett ki helyettes parancsnoknak, és az anyja betegségére hivatkozva elment.

Jó néhányan leléptek. A fegyvereket szanaszét hajigálták, magyarán beszartak. Maradtunk vagy százan.

A megmaradt emberekkel szerveztem meg a védelmet. Az ablakokba öröket állítottam, sőt a környező utcákba is, ahonnan az esetleges támadást várni lehetett. Éreztem, hogy 500 jól felfegyverzett ávóssal szemben nem sok esélyünk lehet. De vaklárma volt. Nem támadott meg senki bennünket. Kiküldtem néhány embert biciklivel a pesti út mellett lévő öthalmi laktanya felé, de azok semmi mozgólódást nem észleltek.

Másnap, miután Palotás vissza sem jött, Lazur Barna főhadnagy, az egyetem katonai tanszékének helyettes vezetője lett a parancsnok.

Átköltöztünk a Tolbuhin sugárúti kollégiumba. Az egyetemisták nagy része hazautazott, néhányan közibénk álltak. Lazur kezdte rendezni a sorainkat. Csoportokat alakított.

- Az ávósoktól össze kell szedni a fegyvereket! - hangzott a parancs.

Egy Volán teherautóra ültünk. Akikre emlékszem: Bíró István, Szabó Miklós, a futballista, Borbély Pista, a hentes, a két Lakatos fiú, egy nagyon jóvágású kardvívó válogatott, Magai Attila, aki később az USA kardvívását szervezte, és maga is amerikai színekben versenyzett. Lumpen nem volt köztünk. Nagybórára gyári munkások voltak a többiek, jó melósok.

Először Kelemen századoshoz mentünk - ő később városi rendőrfőparancsnok lett. Szabóval és Borbélyal mentem be a lakásba. Az asszony nyitott ajtót, halálra rémült.

- Az uramért jöttek?

- Nem - válaszoltam. - Csak fegyverért.

Kelemen is előkerült. Hallotta a párbeszédet.

- Nincs fegyverem - mondta. - Ha találnak, mindjárt föbe is lőhetnek.

Közben Borbély tépdessni kezdte Kelemen széktámlára akasztott zubbonyáról a rangjelzéseket. Rákiabáltam, hogy hagyja abba. Meglepődve fölnézett.

- Akkor fegyvert keresünk - válaszolta.

Kizavartam, még utána is kiáltottam, hogy egy katona igazat mond, nincs fegyver és kész! Elmentünk.

Kelemen a tárgyalásomra nem jött el tanúnak, hogy elmondja, nem érte bántódás. Egyébként sem ütöttünk meg soha senkit.

Visszatérve a kollégiumba jelentettem Lazur Barnának, hogy fegyvert nem találtunk.

- Jól van, Jóska. Van itt egy másik feladat - mondta. - Itt volt egy kübekházi parasztember, és arról beszélt, hogy az ottani ávós határőrök szervezkednek ellenünk. Nézzetek körül, mi történik ott. Legyetek óvatosak és számítsatok ellenállásra. Valami Kormos nevű ávós a parancsnokuk.

Gyorsan visszaültünk a teherkocsira, és átviharoztunk Kübekházára. Mondtam a gépkocsivezetőnek, hogy a határőr laktanya kapujához hajtson. Úgy tíz méterrel a kapu előtt megálltunk. Éreztem, hogy ez nem játék, de nem féltem. Leugrottam a kocsiról és szóltam a fiúknak, hogy nagyon figyeljenek. Az épület bejárata előtt egy kiskatona állt őrt.

- Állj! - kiáltotta. - Ide nem lehet bemenni! - és rám fogta a fegyverét.

- Idefigyelj, öcsi - mondtam neki. - Nézd csak meg ott azt a húsz fegyverest, lőj, ha mersz, de utána veled fogják a lisztet szitálni, mert annyi lyuk lesz rajtad. Na! Add ide azt a gitárt, amíg egészséges vagy!

Elvettem tőle a géppisztolyt.

- Hol a parancsnok? - kérdeztem.

- Az irodában.

- Vezess oda! Menj előttem! - böktem meg a fegyver csövével. - Borbély, Szabó és még ketten gyertek velem! - szóltam a társaimnak. - Ti meg - mondtam a többieknek -, szálljatok le, vegyétek körül a laktanyát, és ha balhé lesz, segítsetek.

Berontottunk az irodába. A pisztolyom a bent lévőkre fogtam, lehettek öten-hatan.

- Fel a kezekkel! - kiáltottam.

Nagyon megijedtek.

- Ki a parancsnok?

Egy Kormos nevű tiszt előlépett.

- Én vagyok. Agyon akarnak löni?

- Dehogyan. Azt a jelentést kaptuk, hogy maguk a nemzetőrség ellen szervezkednek.

- Erről szó sincs. Nézzé, itt vannak a karszalagok, mi is nemzetőrséget alakítunk a parasztokból.

Nem hittem neki. Időközben az udvaron gyülekeztek az emberek, civilek, katonák, határőrök, vegyesen. Egy kis beszédet tartottam nekik. Elmondtam, hogy a nemzetőrség arra való, hogy rendet tartson, és csak a forradalom ellenségeit tartóztatja le, de semmi erőszak. Megkérdeztem őket, hogy kit akarnak parancsnoknak? Az emberek tébláboltak, hallgattak, majd valaki rámutatott egy mokány parasztra.

- Őneki van esze, hiszen tanácstag.

A szegedi nemzetőrség nevében kineveztem parancsnoknak.

Kormosnak nem hittem. A biztonság kedvéért magunkkal vittük. Egész úton reszketett, de meg is értem, mert azt gondolhatta, hogy most vége lesz. Szegedre érve elkezdett könyörögni, hogy engedjük el, az anyja itt lakik, hagyjuk, hogy odamenjen.

- Higgyenek nekem, én nem vagyok a forradalom ellensége!

Megsajnáltam, elengedtük.

Később a tárgyalásomon, mint tanú, az ellenkezőjét vallotta. Bizonygatta, hogy milyen erős ellenállást tanúsított, és hogy ő a párthoz sohasem lett hűtlen.

A bíró nem nagyon hitt neki, mert én a szemébe mondtam az igazat. Visszatérve az eseményekhez, Lazur Barna magához hívatott.

- Te, Jóska, ugorjatok már át Makóra, azt hallottam, hogy a pártházban sok fegyver van a raktárban. Nézzetek szét, nehogy valami zűr legyen. Gervai a párttitkár, őt keressétek.

Beültünk egy teherautóba, és elszáguldottunk Makóra.

Először a rendőrségre mentünk. A sofőrünk csak azt az épületet ismerte. Egy ember volt szolgálatban. Nem örült nekünk, amikor berontottunk. Megnyugtattuk, hogy vele nincs dolgunk, csak azt mutassa meg, merre van a pártház? Megmutatta. Odahajtottunk. A fiuknak azt mondtam, hogy vegyék körül a házat, és vigyázzanak. Négyen velem jöttek. Több szobába benyitottunk, senkit sem találtunk. Jártuk az emeleket, míg végre hangokat hallottunk.

- Vigyázzatok! - figyelmeztettem a társaimat. - Ezeknél fegyver van.

Az ajtó nem volt bezárva, beugrottam, kezemben a kibiztosított pisztoly. Számítva arra, hogy lőnek, a plafonba engedtem egy golyót. Nagy riadalom tört ki. Nők is voltak ott.

- A fal mellé! - kiáltottam. - Kezeket föl! Ki a párttitkár?

Először nem mozdult senki, de amikor a nevén szólítottam Gervait, megfordult:

- Én vagyok...

- Mit csinálnak itt?!

- A pártot oszlatjuk föl, mert nincs a népnek ránk szüksége.
- Nem szégyellik magukat! Megijedtek? Egy kis enyhe szellő bevágta ezt az erős hatalmat?! Lenint kövessék, ne azt a ... Sztálint és az őt utánzó pojáca Rákosit!

A pisztolyom csövét lefelé fordítottam.

- Jöjjenek el a faltól! Akinél fegyver van, dobja ide a lábam elé!
- Nincs itt fegyver senkinél - mondta Gervai.
- Jó, akkor elmegyünk, de maga velünk jön.
- Gondoltam. Vért akarnak?
- Nem! Mi tisztességes demokráciát akarunk, szabad Magyarországot, amelyben a kommunista pártra is szükség van.

Lazur Barnával elbeszélgettek Szegeden, utána Gervai szabadon elmehetett. A bírósági tárgyalásomra személyesen nem jött el tanúskodni, gondolom, nem tanácsolták neki, de írásban mellettem vallott, hogy nem érte bántódás annak idején.

Ha már itt tartunk, akkor azt is elmondom, hogy kiszabadulásom után találkoztam vele. Jól elbeszélgettünk, megköszöntem neki, hogy nem ártott a vallomásával. Kezet fogtunk. Azóta nem láttam.

Október végén egy nap a parancsnokom a következő utasítást adta:

- Jóska, a Vörös Csillag mozi előtt a feldühödött nép elfogott négy pesti ávóst, és lámpavasra akarják akasztani őket. Szaladjatok oda, ne játsszuk meg a francia forradalmat, ahhoz kicsik vagyunk.

Négyen gyorsan beültünk egy Wipponba, és a mozihoz hajtottunk. Akkorra már nagy tömeg gyűlt össze. A négy ávóst a falhoz szorították. A lincselés hangulata fogta el az embereket. Kiugrottunk a kocsiból.

- Ne csináljátok! - kiáltottam. - Majd mi elvisszük őket!
- Éljen a birkózó! - hangzott a tömegből.

Elengedték a civil ruhába öltözött ávósokat. Halálsápadtan, verejtékesen, reszkető inakkal alig tudtak felszállni a kocsinkba.

- Most hová visznek? - kérdezte az egyik elcsukló hangon. - Kivégeznek?
- Nem! - válaszoltam határozottan. - Hajts a Kossuth Lajos sugárúton! - utasítottam a sofőrt.
- Főnök, így kerülünk!
- Ne törődj vele, csak menjünk!

A Rókusi templomnál mondtam neki, hogy forduljon jobbra a Pacsirta utcába.

- Itt állj meg!
- Falhoz állítanak? - kérdezte az egyik az ávósok közül.
- Mondtam már, hogy nem! Ugorjanak le a kocsiról, és sürgősen tűnjenek el a városból!
- Köszönjük, parancsnok! - intett vissza távozóban egyikük, egy bajuszos. - Ezt nem felejtjük el!

Az egyik közülük föl akarta írni a nevét és a címét, dehát mit csináltam volna vele, nem tulajdonítottam neki jelentőséget. Valamelyikük neve mégis a fejemben maradt. Lazur Barnának elmondtam, mi történt.

- Izgatott vagy, Jóska - jegyezte meg a parancsnok.

- Hogy a fenébe ne lennék az, ha nem érünk oda idejében, meglincseli őket a tömeg!

- Igyál egy pohár konyakot, attól majd megnyugszol.

- Tudod, hogy nem iszom, csak vizet, és különben sem vagyok olyan izgatott.

(Később, a tárgyaláson eszembe jutott az egyik ávós neve. Mind a négyet megtalálták. Nagyon rendesek voltak, írásba adták, hogy nekem köszönhetik az életüket. Az egyikük személyesen is akart tanúskodni, de a bíró úgy döntött, hogy - bár a beadványt tudomásul veszi -, a tanú meghallgatásától eltekint.)

A városházán gyűlések voltak; Lazurral együtt többször mentünk oda. Ott ismertem meg Perbíró Józsefet, a városi munkástanács elnökét. Kemény, józan gondolkodású, demokratikus beállítottságú, talpraesett ember volt. Lazur elmesélte neki a Makón történeteket.

- Barna, a ti feladatotok mindenféle vérontásnak a megakadályozása - mondta Perbíró.

Én ezt parancsként, de meggyőződésből is, szigorúan betartottam.

A forradalmi munkástanács vezetői a városházán ülészttek. Pár névre emlékszem: Joszt, Királyházi a kendergyárból (később mindkettőt lecsukták), Forrás nevű katona százados. Lehattunk olyan ötven-hatvanan. Egyszer a volt tanácselnök, Dénes Leó is megjelent az ülésen; én akkor nem voltam ott.

Ülést ülés követett. A Délmagyarországot akarta megszerezni a munkástanács, ami végül sikerült is. Azután írtak a nemzetőrségről, hogy ennek a szervezetnek a rendfenntartás a feladata. Rólam is említést tett az újságíró.

Éppen a városházán voltunk, amikor híre jött annak, hogy Mindszentit kiszabadították. Salamon, egy magas, fekete göndör hajú fiatalember kiszaladt az erkélyre és a városháza előtt álló több ezres tömegnek tudtul adta a hírt. Azután tovább kiabált, ilyeneket, hogy: minden kommunistát falhoz állítunk! És hasonló hülyeségeket. Nem értettem vele egyet. Megúsza, mert Franciaországba disszidált.

Egyik nap be akartam menni a kollégiumba, Lazur irodájába. A második emelet folyosóján olyan 18 éves forma katona állta utamat, fegyverrel a kezében:

- Állj! Ide nem lehet bemenni, mert ez a defenzív osztály!

- Micsoda?! - kérdeztem. - Ne tréfálj, öcsi! Én vagyok ennek a laktanyának a parancsnok-helyettese, ki állított ide?

- Sztahó alezredes úr.

- Ide figyelj, itt Lazur Barna a parancsnok, ez a Sztahó, vagy mit tudom én kicsoda, nem dirigál itt!

Közben Borbély István, az egyik emberem is megjött.

- Pajtás - mondtam a fiúnak -, add ide azt a szerszámot, nem jó, ha egy gyerek a tűzzel játszik.

Megfogtam a géppisztoly csövét, és kicsavartam a kezéből. Odaszóltam Borbélynak:

- Pista, kísérd ki a „tiszt” urat! - Még utánuk is kiabáltam: - Fiam, te meg menj vissza anyádhoz szopni!

Szétrézttem a folyosón. Az egyik szobaajtón keresztül hangok szűrődtek ki. Benyitottam. Hatnyolc tiszt - százados, őrnagy, alezredes -, horthysta díszegyenruhában állt ott. Még kardot is viseltek, arany bojtjal.

- Mi ez itt? - kérdeztem. - Mit csinálnak maguk itt? Kitől kaptak megbízást? Talán jelmezbálra készülnek ebben a maskarában? Perbíró semmiféle defenzív osztályról nem beszélt nekünk, ha ez megalakult volna, akkor Lazurnak és nekem erről tudni kellene. Ezt itt azonnal megszüntetjük!

Izgatottan, ingerülten kérdezték, ki vagyok én?

- Ez vagyok!

Kivettem a pisztolyomat és azt mondtam:

- Na uraim, így ahogy vannak, kardostól, mindenestül távozzanak. A mi forradalmunknak nem a múlt visszahozása a célja. A fegyvereket tegyék le az asztalra! Ne kényszerítsenek, hogy lőjek. Menjenek! Értik?! Menjenek!

Kivezettem őket a folyosóra, ott még okoskodtak, próbáltak ugrálni, de olyan öreg urak voltak, hogy megijedtek az én fellépésemtől. Nem kellett ez nekünk, mi demokratikus Magyarországot akartunk, éljenek békében a régi urak is, de ne szóljanak bele a dolgunkba.

Sztahó visszaszólt:

- Legalább egy pár rúd szalámit vihessek magammal, nagy családom van. Ott van az íróasztalomban.

Visszaléptem; a fiók tele volt szalámival. Valaki lophatta.

- Mindenki kap egy szálát, aztán vizionlátásra!

Még mammogtak, morogtak, megkapták a szalámit és én pisztollyal kikísértem őket. Mivel Lazur még nem ért vissza, felhívtam Perbíró:

- Professzor úr, itt a laktanyában horthysta tiszték valami Sztahó vezetésével meg akarták alakítani a defenzív osztályt.

- Micsoda?! Semmit se, Jóska, kifelé velük

- Már megtörtént, kizavartam őket.

- Nagyon jól tetted, csak az én írásos engedélyemmel mehet oda bárki. Ilyesmit nem tűrünk, jól csináltad.

Amikor Lazur megérkezett, neki is elmeséltem, mi történt. Jót nevetett rajta:

- Az anyjuk istenit! Én elhiszem, hogy jó szándékúak, de ne kompromittáljanak minket. Egyébként nekem nem szólt senki. Hogy kerülhettek ide?

- Nem tudom. Mi oda voltunk vagy négy-öt óra hosszáig, közben ezek szépen befészkeltek magukat.

Sztahó a tárgyalásomon harmad- vagy negyedrendű vádlottként letagadott mindent. Saját szempontjából lehet, hogy neki volt igaza, megértem. Ő nem akart semmit - vallotta -, csak a gyerekeinek (volt neki 6 vagy 8) egy kis szalámit szeretett volna vinni. A barátaitól hallotta, hogy a kollégiumba vittek nagyobb mennyiséget. Esze ágában sem volt semmiféle defenzív osztály alapítása. Ezt én találtam ki.

Szorult a kötél a nyakam körül. A szembesítésnél csak annyit kérdeztem tőle:

- Akkor miért volt horthysta egyenruhában, azt véletlenül vette föl?

Ő nem sokat kapott, talán három évet.

Visszatérve az eseményekre: egyszer azt a hírt (rémhírt) kaptuk, hogy az öthalmi laktanyában az ávósok készülnek valamire. Lazur szólt nekem:

- Jóska, menj már ki néhány bátor embereddel oda, és nézz szét, mi van ott?

Összeszedtem húszegynéhány srácot.

- Gyerekek, kimegyünk az öthalmi laktanyába.

- Hú! - kiáltotta az egyik.

- Nyugi! Csak megnézzük, hogy mi van. Készülnek-e valamire, vagy sem? Biztos, hogy nem esznek meg bennünket. Fegyvert csak akkor használhattok, ha ők lönek.

Teherautónkkal megálltunk a laktanyától úgy 30-50 méterre, a másik oldalon. Én leszálltam. Utánam jött Borbély Pista, Szabó Miklós és még ketten. A kapuhoz mentünk. A szolgálatos kapus katonásan, tőle 4-5 méterre megállított, megkérdezte, hogy mit akarunk. Mondom neki, hogy a parancsnokkal szeretnénk beszélni.

- Nemzetőrök vagyunk, a forradalmi tanács elnöke küldött bennünket, hogy megnézzük, mi itt a helyzet, és mindenféleképpen be akarunk menni!

A kiskatona a kapualjba lépett, hogy telefonáljon. A balga letette az asztalra a géppisztolyát. Utána mentem. A fiúknak intettem, hogy vegyék körül az épületet. A fegyvert fölvettem.

- Fiú, te odaállsz félre, majd én telefonálok - mondtam neki.

Kicsit remegett a szája.

Közben a parancsnok fölvette a telefont:

- Ki beszél? - kérdezte.

- Majd megtudja, ha lejön - válaszoltam -, vagy ha nem, akkor mi megyünk föl.

- Kik maguk, mit akarnak, hányan vannak?

Fölmentünk. A parancsnok, egy őrnagy, kis kopasz, mokány ávós volt, eléjük jött.

- Hogy képzelik ezt - mondta -, ez egy katonai létesítmény, ide engedély nélkül tilos belépni!

- Nekünk nem! - feleltem. - A munkástanács nevében magát letartóztatom. Velünk jön. Hol vannak a többiek!

A két kísérőm felemelte a fegyverét. Az őrnagy egy ajtóra mutatott. Beugrottam. Voltak ott vagy tizenöt-húszan. Megriadtak a pisztolyomtól. Igyekeztem szelíden beszélni:

- Akinél fegyver van, szépen, óvatosan tegye le az asztalra, és akkor hazamehetnek.

Meg is tették, el is mentek. Kifelé haladtukban az őrnagy rászólt az egyik tisztre:

- Főhadnagy elvtárs, adjon parancsot a legénységnek, hogy menjenek eltávozásra.

- Őrnagy elvtárs, sokan szabadságon vannak, mindössze ötszáz fő lehet az állomány.

Hirtelen melegem lett. Hű, Jóska, mondtam magamban, mi meg húszan vagyunk. Ha ezek rájönnek, még puszta kézzel is megesznek bennünket.

Megvártam, hogy a főhadnagy elküldje a legénységet. Mindvégig a ravaszon tartottam a kezem. Ennyi ember ellen? Talán azért sikerült, mert határozott voltam, és ha megtámadnak, nem adtam volna olcsón az életem. A kiskatonák meg örültek, hogy ledobhatják a mundért. Amikor kiürült a laktanya így szóltam az őrnagyhoz:

- Most már maga is mehet, de ne próbáljon visszajönni, mert ez a ház a miénk.

Lazurnak telefonon jelentettem, hogy vérontás nélkül elfoglaltuk az öthalmi laktanyát.

- Jól van, Jóska, nézz szét, és állíts őrséget.

Megtaláltam a fegyverraktárt, rengeteg lőszerrel és kézigránáttal. Az élelmiszerraktárra is ráakadtam. Volt ott minden. Az ajtókat lakattal lezártam és őrt állítottam a bejáratukhoz. Egyszer csak a legnagyobb meglepetésemre zajt hallottam az alsó emeleten. A ruharaktárból jött. A nyitott ajtón benézve elképedve láttam, hogy mintegy húsz-harminc ember (civil) pakolászik, kofferba, hátizsákokba. Bakancs, csizma, köpeny, bundák, mindent pakoltak, ami csak ott volt. Egy ma is élő, megbecsült szűcs az udvaron már targoncára rakta a csomagokat. A nevét nem mondom, nem akarok bajt senkinek.

- Kifelé! - kiáltottam rájuk. - Mindent hagyjanak itt!

Megijedtek, üres kézzel elrohantak.

El sem tudom képzelni, mikor és hogy kerültek oda. Valószínű, hogy a parancsnok, vagy a hadtápos tudott róluk, az is lehet, hogy pénzt kaptak a sisere hadtól. Egy laktanyába nem lehet csak úgy bemenni.

A fiúknak megmondtam, hogy ne nyúljanak semmihez. Én bementem Lazurhoz, hogy személyesen tegyek jelentést. Három teherautónyi nemzetőrrel jöttem vissza.

De hogy, hogy nem, nagyon sok fegyvert hoztak be a József Attila kollégiumba, és azokat boldog-boldogtalannak osztogatták. Egy tizenötéves gyerek is géppisztolyt vitt magával. Elvettem tőle:

- Kisfiam, ez nem játékszer, eredj és kergetőzzél inkább a lányokkal, ez nem neked való.

Szóltam Lazurnak, hogy túl sok fegyver van itt, és mind a „Csáki szalmája”. Azt válaszolta, hogy ő nem lehet mindig itt.

- De Barna - mondtam neki -, ez fejetlenség, ebből baj lehet.

- Lezáratom a fegyverraktárt - felelte -, és megtiltom, hogy bárkinek is adjanak belőle az engedélyem nélkül.

Ez október harmincadika körül történt. Utána eseménytelen pár nap jött, bejártunk a városházára hírekért. Ott hallottam, hogy Endreffy Lóri bácsi, a volt parancsnokom, Budapestre ment Maléterhez az egyetemisták 12 pontos memorandumával. Nem tudom, hogy ez mit tartalmazott. Bizonytalanság vett erőt rajtunk. Azzal foglalkoztunk, hogy jártuk az utcákat, és akinél fegyver volt - ha az illetőnek nem volt nemzetőr igazolványa -, attól elvettük. A nemzetőr igazolványokat még Mogyorósi adta ki. A tárgyalásomon tanú volt. Nem akart megismerni, biztosan a védője tanácsára. Ő is kapott néhány évet.

November 4-én bementem a kollégiumba. Akkor már elterjedt a híre, hogy a szovjet tankokkal bevonultak Budapestre, és áll a harc.

Valakinek közlünk eszébe jutott, hogy robbantsuk föl a hidat, ne tudjon több páncélos átjönni a Tiszán.

- Ne marhaskodjatok, a háború után évekig tartott, amíg ezt megépítették. Gyertek nézzünk szét.

Néhányan odamentünk. Mind a két hídfőben ott álltak már a szovjet tankok.

- Várjatok - mondtam a fiúknak -, ott van egy katona a gépfegyver mellett, majd én beszélek vele.

Rám fogta a fegyverét, de én csak mentem. Nem lőtt. Az újszegedi oldalról orosz dzsipen jött át egy tiszt, aki beszélt magyarul. Megkérdezte, hogy mit akarunk itt fegyverrel.

- Nemzetőrök vagyunk - mondtam neki -, és nem szeretnénk, ha valaki felrobbantaná a hidat.

- Mi is arra vigyázunk - válaszolta.

Visszamentünk a laktanyába. Lazur is ott volt.

- Jóska - mondta -, nagy baj van Pesten. Súlyos harcok vannak, a felkelők nem sokáig fogják bírni, a szovjet tankok letapossák őket. Gyere, kérdezzük meg Perbírót, hátha lesz valami tanácsa, mert itt többen mondták, hogy fölmennének a pestieknek segíteni.

Kocsiba ugrottunk, és a városházára mentünk. Perbíró nagyon letört volt:

- Csináljatok, amit akartok. De ilyen erővel szemben?...

Hazamentem. A feleségem aggódva várt otthon.

- Mi lesz velünk, Jóska?

- Szívem, a forradalom elveszett. Két út: Ausztria vagy Jugoszlávia, különben engem fölkötnek.

Nem voltunk megijedve, de azért nem akartunk falhoz állítva ilyen fiatalon megdőgni. Elmentünk a Dóm térre, ott vártak a többiek. A nemzetőrök közül Vevő Gyulára emlékszem. Ő többemagával Amerikába ment. Nekem is ezt kellett volna csinálni, de a hazámhoz való ragaszkodásom?... Lazur is azt mondta, maradjunk együtt. Menjünk át Jugoszláviába, míg a vihar elmúlik.

A röszei határon nem szólt hozzánk senki. Mi emeltük föl a sorompót és már odaát is voltunk. A jugók elvették tőlünk a fegyvereket, átkutatták a kocsit és őrséggel elvittek Palicsra. Ott egy kastélyszerű házba kísérték és kérdezték bennünket, de inkább kíváncsiságból. Nem vallatás volt. Bőséges vacsorát kaptunk. Másnap már ők vittek tovább. Velencében ebédeltünk, és Gerovoban kötöttünk ki egy barakk táborban. A kijárást tiltották, szögesdróttal voltunk körülvéve. Egyre több menekült érkezett Magyarországról, főleg a déli megyékből. A bánásmódról annyit: az őrség egyes tagjai kutya magyarnak neveztek bennünket, de főleg a magyar örök nekünk drukoltak.

Rádiónk volt, és hallottunk egy Kádár beszédet. Azt mondta, hogy akinek vér nem tapad a kezéhez, az amnesztiát kap. Másnap néhány jugó ör beállított hozzánk és ugyanezt közölte velünk. Megkérdezte, hogy ki akar hazamenni. Lazur, Szabó Miklós, még négyen és én jelentkeztünk, hiszen nem bántottunk senkit. Néhány nap múlva egy tiszt jött, őrség kíséretében, és fölolvasta a nevünket.

- Maguk most Belgrádba jönnek! - mondta hangosan.

Egymásra néztünk, enyhén szólva szorongás fogott el bennünket.

A katonák adtak egy másfélkilós élelmiszer csomagot az útra. Majd engem szólítottak, magyarul. Ahogy közelítettem feléjük, mindjárt elkaptak, hátracsavarták a csuklómát és megbilincseltek. Ez történt a többiekkel is. Betuszkoltak egy rabkocsiba.

Az egyik társunk, aki nem szegedi volt, megszólalt:

- Fiúk, meglátjátok engem kivégeznek, mert Pesten a Köztársaság téren én is lőttem az ávosokat.

Másfél órát váraoztunk, majd újdonsült öreink bejöttek, levették a bilincseket és fűzőláncra helyeztek bennünket, hogy enni, inni tudjunk. Azt mondták, ha más szükségletünk van, szóljunk, akkor megállunk. Szabadkára értünk. Lazurt, Bánhegyit és engem bevágtak a város börtönének egyik cellájába. Olyan 3x1,5 méteres lehetett. Egy magas, erős, bajuszos smasszer kísért bennünket. Lazur jött utoljára, annak lekapta a sapkáját és belerúgott. Rossz magyarsággal, de érthetően mondta:

- Kutya magyar, meg fogsz döglenni. Úgyis fölakasztanak a társaiddal együtt.

A cella siralmasan nézett ki. Egy ágy és két szalmazsák volt a berendezés, és amellet szörnyű bűz terjengett, aminek okát nem volt nehéz megtalálni: az egyik sarokban volt egy púposra szart kibli, nyilván hetek óta ott ette a fene.

Egy óra múlva belöktek nekünk három csajka lencselevest, de én még ilyen rosszat nem ettem életemben. Úgy este 10-11 óra felé kinyelt az ajtó és géppisztolyos katonák kitessekeltek bennünket. Nyitott autóba ültünk, fegyveres kísérettel. Az egyik őr magyar volt.

- Magukat visszaadjuk a magyar hatóságoknak - mondta -, mert maguk gyilkosság miatt ültek. Úgy szöktek meg a Csillag börtönből.

Hiába tiltakoztunk.

Átvittek a határon, ahol Mogyorósi vezetésével hat fakabátos és a városban népszerű, két méteres „Csöpi” várt bennünket.

- Na, hosszú volt a kirándulás? - kérdezte Mogyorósi.

Beszálltunk egy Pobedába. Amerikai szorító bilincset tettek ránk. Csöpi izgatottabb volt, mint mi. Reszketett. Szovjetek kísérték bennünket egész a volt Tisza szállóig. Ott magánzárkába csuktak mindhármunkat. Egy óra múlva valami lötytyöt is adtak, de a rendőr is izgatott volt, majd kiesett a kezéből a csajka. Egy kis idő múlva szovjet katonák jöttek. Kikísérték bennünket - akkor már nem volt rajtunk bilincs -, teherautóra szálltunk. Egy tolmács a tudunkra adta, hogy ne próbáljunk szökni, mert azonnal lőnek. Előzőleg fölrakattak velünk 8-10 ásót és néhány csákányt.

- Jóska, ezekkel a szerszámokkal ássuk meg a saját sírunkat - súgta nekem Lazur.

- Ha ez így lesz, egy-kettő velem jön a gödörbe. Nem adom olcsón magam.

Az öthalmi laktanyába vittek bennünket. Ott is külön zárkába csuktak. Gondolkozom rajta, de nem emlékszem pontosan, talán november 19. lehetett. A cellákból egy kis ablakon keresztül lehetett beszélni. Lazur volt mellettem.

- Te, Barna, piszkosul átverték bennünket a jugók. Ki intézhette, hogy visszaadtak, és egyenesen a börtönbe? Ezek után ki higgyen Kádárnak?

- Ne törd a fejed, Jóska, rács mögött vagyunk és kész.

- De mi köze hozzánk az oroszoknak?

- Ne politizáljunk, aludjunk, hogy kipihenten kopogtassunk a mennyország kapuján, ha van mennyország.

Hajnali háromkor fölköltöttek.

- Orvosi vizsgálat - mondta a tolmács.

Lekísértek egy szobába.

- Levetközni! - kiáltotta a tolmács.

Hideg volt. Jött az orvos, vagy felcser. Belenézett a szánkba, bekandikált a fenekünkbe, megmarkolászta a herénket, megtapogatta a hasunkat, megfogta a farunkat, majd azt mondta, hogy rendben.

Utána mocskos, elhasznált katonai ruhákat hoztak. A mieinket elvitték. Fel kellett öltözni. Undorral ugyan, de magunkra húztuk ezeket a göncöket, mivel fáztunk. Én három nadrágot is felvettem magamra.

Fél hat körül kerültünk vissza a cellánkba. Nemsokára megjelentek a reggelivel, kinyitották az ajtókat és engedélyezték, hogy hárman együtt együnk. Lazur Barna „lakosztályában” kanalaztuk a kását, de egy mocskos lavórban hozott tejből nem tudtunk inni. Később benyitott hozzánk egy tiszt. Lazur valamennyire tudott oroszul, megkérdezte tőle, mi lesz velünk. Kivégeznek bennünket?

- Szó sincs róla, legföljebb a Szovjetunióba fogjuk magukat egy időre elszállítani - válaszolta.

Azután még beszélgetett velünk, cigarettával is megkínált. Mivel én nem dohányoztam, nem akartam elfogadni.

- Csak fogadd el, majd én elszívom - szólt rám Lazur, ő erős dohányos volt.

Még a nap folyamán visszajött a tiszt.

- Hallottam, hogy maga birkózott - mondta nekem.

- Igen, - válaszoltam, - birkóztam.

- Ide hallgasson, van itt egy grúz bajnok, küzdjön meg vele - mondta a tiszt, hadnagy volt, Lazur pedig fordította.

Hát vállaltam, noha nem nagyon éreztem az erőmet. Az egyik katonai szobában pokrócokat terítettek le és ott birkóztunk. Egy nagy, behemót, fekete hajú ember volt az ellenfelem. Azt hiszem, nagyobb súlycsoportban is volt. Nekem jött. Nem tudott a lábamról levenni. Én elkaptam a derekát, éreztem, hogy van még erő a karomban, ebből a bilincsből még nem szabadult senki. Felemeltem, és levágtam. Nyekkent, mint az eldobott gyalogbéka. Dühösen fölugrott, fölkapta az asztalról a géppisztolyát, és rám fogta. A hadnagy közibénk ugrott, kirántotta a pisztolyát és lecsillapította a dühös katonát.

Visszakísértek a cellába. Lazur hallotta, hogy mi történt.

- A francba - mondta -, miért nem hagytad magad két vállra fektetni?

- Nem tudom... Becsületből, meg mérges is voltam.

- Most majd nézhetjük, mit adnak enni.

Adtak rendesen. Kását... Mindenféle kását. Nem magyar gyomorba valót, de az éhség a legjobb szakács. Néha hús is volt benne. Bejött egy őrmester a cellánkba. Cigaretta kínált, mosolyogva. Azután máskor is jött. Mindig hozott valamit. Szelíd, kékszemű ember volt, a keresztnevünkön szólított bennünket. Ezért nem tudok haragudni az egyszerű orosz emberekre, mert - hogy is mondjam -, emberek, mint mi.

Már tizenegy napja voltunk „orosz kézen”, amikor kitárult a cellánk ajtaja, ott volt az orosz parancsnok és Mogyorósi alezredes.

- Vége az üdülésnek - mondta -, majd velünk jönnek.

Ezért ez már olyan hang volt, mintha egy tiszt leszállna a lóról.

Teherautóval elvittek bennünket a Kossuth Lajos sugárúti rendőrségre. A negyedik emeleti cellákban helyeztek el.

Volt időm gondolkozni. Azt nem értettem, hogy a magyarok ezrei menekültek nyugatra Jugoszlávián keresztül, és minket miért adtak vissza? Persze, mi rablógyilkosok voltunk, ahogy azt a jugoszláviai katona mondta. Tehát valahonnan, valamilyen „drót” ment át, és kiemelték bennünket.

Először egy Barna nevű rendőrfőhadnagy hallgatott ki. Nem bántottak. A kezembe adott egy marék papírt, és mondta, hogy három napot ad, írjak le mindent október huszonháromtól. Én leírtam, ami eszembe jutott. December 11-én kiengedtek.

Lelkesen hazarohantam, mint amikor egy madarat kiengednek a kalitkából. Csak a másfél éves fiamat találtam otthon. Sírt. Tisztába tettem. Néhány óra múlva megjött Pútyi, a feleségem. Zavart volt. Éreztem, hogy valami nincs rendben. A székely góbé apám tanított, hogy mindent meg kell rágni, átgondolni, és azután cselekedni. Én is rágtam. A házaseletünk semmisse volt, pedig én ki voltam éhezve. A feleségem kerülgetett. Éreztem, hogy baj van. Az egyik szomszédasszonyom egy nap megállított a folyosón.

- Kendi úr - mondta -, amíg nem volt itthon, a feleségének magas vendégei voltak; úgy értem hogy hosszúak.

Nagyon elkeseredtem. Éreztem, hogy magamra maradtam, illetve a másfél éves fiam volt az egyetlen, aki hozzám tartozott. Én láttam el. Mostam rá, ettettem, a feleségem nemigen törődött velem. A híres Hetényi belgyógyász orvos fiának volt a titkárnője. Beszéltek is róluk mindenfélét.

Nem törődtem vele, legalábbis magamra erőszakoltam az elszakadás érzését. Szenvedtem, de többet is kibírtam már.

Pénzre volt szükségem. Ismerősök révén bejutottam az egyetem üvegtechnikai műhelyébe. Sokat kerestem, összeszedtem magam anyagilag. Emlékszem, 56 december 22-én történt: este 6 órakor értem haza. Egy kosár karácsonyfadíszet vittem magammal, mert az anyósom azt mondta, hogy a ruhagyári munkatársainak eladja. Az ajtó zárva volt. Kinyitottam a kulcsommal. Hideg volt. A gyerek sírt, odamentem hozzá. A saját piszkában vergődött. Víz melegítettem, megmostam, főztem neki valamilyen tejes pempőt, megettettem, visszafektettem az ágyába. Akkor vettem észre, hogy a takaró mellett egy papír van, irkából tépték ki. A következő volt ráírva: „Isten veled, ne haragudj rám! Putyi” Háromszor-négyszer is elolvastam. Nem tudtam, hogy hirtelen mit csináljak. Átszaladtam az anyósomékhöz Újszegedre. Amikor elmondtam, hogy mi történt, meglepődtek, vagy legalábbis úgy mutatták; az apósom később elszólta magát, hogy ő pénzt adott a feleségemnek.

Elszakadt bennem minden. Csak fásultság maradt. A fiamat elvittem a nagyszüleihez, hogy ne legyen egész nap egyedül. Amikor hazamentem, átgondoltam az életemet. Nem tudtam aludni. December 23-a volt.

Hajnali fél ötkor csöngettek. Riadtan fölugrottam, arra gondoltam, hogy hátha Putyi visszajött. Szívdobogással nyitottam ajtót. Öt géppisztolyos pufajkással találtam magam szemben.

- Maga Kendi József?! - kiáltotta az egyik.

- Én vagyok - válaszoltam. - Mit akarnak?

- Házkutatás!

- Mutassák az engedélyt!

- Mutatjuk azt a kurva anyád...

Félrelöktek, a falhoz kellett állnom. Összedúrták a lakást. Minden fiókot kirángattak, szétszórták a tartalmukat, de nem találtak semmit. A családom szétesése is nagyon megviselt, úgyhogy nagyon össze kellett szedni magam. Amikor abbahagyták a kutatást rám kiabáltak, hogy öltözzek föl. Utána betuszkoltak egy kocsiba. Az egyikük még rám ordított:

- Akasztófán fogsz lógni, te piszkos ellenforradalmár!

A Kossuth Lajos sugárúti rendőrségre vittek. Bevágtak egy cellába Minden nap kaptam egy csajka rántott levest és egy szelet kenyeret. Eljött a karácsony. Rajtam olyan düh tört ki, hogy elkezdtem ordítani, az ajtót vertem, fejjel nekimentem. Jöttek az örök, és megfenyegettek, hogy ki fognak kötni, és nem adnak enni. Megfélemlítettek. Rántott leves, kenyér, rántott leves, kenyér... A vécére fegyveres örök kísérték. Január 3-ig nem szólt hozzám a kutya sem. A rendőrök biztosan a karácsonyt és az újévet ünnepelték.

Barna főhadnagy hallgatott ki először. Azt mondta, még nem tudja, mi lesz velem, internálnak-e vagy bíróság elé állítanak.

Időközben megtudtam, hogy behozták Lazur Barnát, Perbírót, a szegedi munkástanács elnökét, Baróti rektort, és egy jó néhány munkástanács vezetőt.

Három hétig megint nem szóltak hozzám. Az egyik alkalommal a vécében találtam egy újságot. Már nem emlékszem rá, hogy mit írtak benne, de nem is nagyon érdekelt. Ott is hagytam.

Pár nap múlva megint Barna főhadnagy elé kerültem.

- Maguk összeesküvést szerveznek - mondta.

- Mire gondol? Erről szó sincs.

- És az újság?

- Az ott volt a vécében, én vissza is tettem.

Ettől kezdve az őreink még a klozettba is követtek bennünket. Nappal nem lehetett a priccse leülni, úgyhogy az idegeim, a kemény idegeim elkezdtek rojtolózni. Rászoktam a dohányzásra. Napi öt cigarettát kaptunk. Azt csak a folyosón szívhattuk el, ór jelenlétében.

Este vezényszóra feküdtünk le, égő villanynál kellett aludni, hanyatt fekvé, egy pokróccal takarózva, de a kezünket nem volt szabad alá tenni, mert jött az ór és bekiabált:

- A kezeket a pokróc fölé tenni!

Egyik nap összehakoltattak velem. Átkísértek egy másik cellába. Kovács Jóska volt ott, a szegedi forradalmi rendőrség parancsnoka.

Azt mondta az ő, aki átkísért, hogy ez a Kovács idegileg nagyon ki van, én meg nyugodt ember vagyok, biztosan jó hatással leszek rá. Nem látott a belsőmben. Hogy nyugodt? Csak én jobban viseltem a börtönt. Kovács Jóska nagyon bizalmatlanul fogadott, alig beszélt. Én még akkor nem ismertem a börtön szokásait, „törvényeit”, de rájöttem, hogy besúgónak néz.

- Ide figyelj, Jóska - mondtam neki -, egy cipőben járunk. Én a nemzetőrség helyettes parancsnoka voltam, és ha vernének is, inkább a nyelvem harapnám le, minthogy elmondjam, miről beszélsz.

Azért bennem is volt tüske. Én is gyanakvó lettem. Két vagy három nap telt el, míg feloldódtunk. Ő egyetemi végzettségű volt, és nagyon okosan mondta el, hogy az olyan rendszer, az olyan ország, ahol félnek az emberek, nem létezhet sokáig, ez sztálini tévedés volt, de sok mindent Lenin sem látott előre.

Nagyon összebarátkoztunk. Időnként verseket mondott. Tőle tanultam meg József Attila Ódáját. Tüvel felvéstem a falra a versszakokat, és onnan tanultam. Sok Ady verset is tudott. Úgy mondta őket néha, mintha magában beszélne. Nagyon jó baráti viszony alakult ki köztünk. Ő is megnyugodott egy kicsit. A cigarettáinkat szétszedtük, a dohányt összekevertük és vécépapírba csavarva szívtuk el.

Egy reggel fölsóhajtott:

- Alszol?
- Nem.
- Meglátod, engem fölakasztanak.
- Ne hülyéskedj, bántottál valakit?
- Egy ujjal sem nyúltam senkihez.

Szabadulásom után beszéltem egy rendőr barátommal, ő mesélte el, hogy mi történt 56-ban.

- Kovács József idejött egyedül; mi úgy éreztük magunkat, mint patkányok a ládában. Összegyűltünk, és ő egy rövid beszédet mondott, körülbelül így: Uraim, győzött a forradalom, önökre szükség van a demokratikus Magyarországon. Nekünk csak az a kívánságunk, hogy idegen csapatok nélkül hagyjanak szabadon élni bennünket. Mi lesztek a csillagot - mondta a barátom -, azután ment az élet tovább.

Öt-hat hétig voltam együtt Kováccsal. Ő készült a halálra. Nagyon bántotta, hogy nem engedtek hozzá látogatókat. Ügyvédet szeretett volna fogadni.

Egy orvos barátommal beszélgetve szóba került Kovács József. Ő mesélte, hogy Kovács hivatalból kirendelt védőügyvédje akkoriban a betege volt. Doktor Rényinek hívták az ügyvédet. Ő beszélt Kovácsról, elég izgatottan. Azt mesélte, hogy próbálta Kovácsot rávenni, a bíró előtt hajtsa le a fejét, és ha kérdezik, igennel vagy nemmel válaszoljon. Erre ő a demokráciáról, az igazságról, az elnyomásról és a szabadságról beszélt - a bíró hajtotta le a fejét. De mindegy, a törvények szerint államellenes összeesküvésért meg még néhány tétel alapján hat évre, vagy ha megtoldom, nyolc évre ítélték volna. Maximum! És akkor „földről” jött egy telefon: Felakasztani! Így végezte Kovács József.

Kérdeztem Kovács Jóskát, hogy meg tudná-e mondani, mik a vakbélgyulladás tünetei, úgy tudtam, neki már kivették.

Azt mondta, hogy nem elég, ha jobb oldalon a lágyékban fáj, hanem az orvos bal felől is megnyomja, hirtelen elengedi, és a vakbél tájékon érez a beteg szúró fájdalmat. De láz is kellene.

Én egyszer úgy hallottam, hogy mésztől lázas lesz az ember. Lekapartam a falról - jó magasról, ahol nem volt piszkos - olyan dekányit, és azt vízzel bevettem. Egy negyedóra múlva kirázott a hideg, meg is ijedtem, gondoltam, nehogy ettől a marhaságtól dobjam föl a talpam. Szóltunk az örnek. Fél óra múlva jött egy orvos, annak szépen eljátszottam a tüneteket és két smasszer kíséretében elszállítottak az egyik kórházba, oda a Rókusi templom mellé. Kovács Jóskát nem láttam soha többé.

Egy fiatal orvos vizsgált. Az öröket nem engedte be az ambulanciára.

- Maga, Kendi - kérdezte - a neves birkózó, ugye?

- Az vagyok.

- Mi van magával?

- Albérletem van a börtönben.

Elnevette magát. Azt kérdezte, hogy valóban fáj-e a hasam?

- Nézze, doktor úr - mondtam neki - operáljanak meg, mert szeretnék az anyósommal beszélni, de a családból senkit sem engednek hozzám.

- Rendben van, Kendi úr, megcsináljuk. A maga fehérvérsejtszáma tizenegyezer. Ezt beírom a kórlapjába.

Én nem tudtam, hogy ez mit jelent, de elindult a gépezet. Megborotváltak, fölvittek a műtőbe. Varga Endre doktor operált és Török doktornő asszisztált neki. Amikor kivittek a műtőből a két „kísérőm” velem jött szigorúan.

Nagyon jól bántak velem a nővérek. Török doktornő volt az osztályos orvos, ő kezelte. Egy alkalommal odasúgtam neki, hogy szeretnék a családomnak üzenetet küldeni. Bólintott. Kis idő múlva jött egy nővér és elkezdte igazgatni a lepedőmet, a párnámat, egész a fülemhez hajolt.

- A párna alá tettem - suttozta.

Amikor a két ör unatkozott, nem figyelt rám, kivettem a párna alól a becsempészett papírt, borítékot és egy kis ceruzát. Gyorsan a gatyámba dugtam őket.

- Ki kell mennem a vécére - mondtam a smasszeroknak.

Az egyik odavágta:

- Mi az, magának nem jó az ágytál?

- Nem tudok - feleltem.

Kikísértek. Az egyik bejött velem.

- Örmester úr - mondtam könyörgő hangon -, maga tudná úgy, hogy maga mellett állnak, hát látja, ez az egy szál gatyá van rajtam.

- Na jó, az ajtóban megvárjuk.

Gyorsan írtam egy pár sort. Az egyik nővérke nagy csapkodással áthúzta a párnámat, és a szennyes ágyneművel együtt elvitte a levelet is.

Másnap megjelent az anyósom. „Jóságos” őreim megengedték neki, hogy az ágyamhoz jöjjön. Hozott ennivalót jócskán. Kolbászt, sajtot, friss kenyeret. Egy könyvet nyomott a kezembe, láttam, hogy levél van benne. Gyorsan kivettem és rutinosan a gatyámba tettem, de hátulról, gondoltam az ávósok nem kíváncsiak a fenekemre. A könyvet meg is nézték, rázogatták, aztán otthagyták. A feleségem írta a levelet Bécsből az anyjának: jól vagyok, tovább utazunk, puszi. Ez volt a lényege. A levelet összegyűrve leengedtem a vécén.

Az éjszaka csizmasarok kopogását hallottam. Vigyázóim a székükön aludtak, a géppisztolyuk letámasztva, az egyikük még horkolt is.

Fölkeltem, fölráztam őket.

- Ellenőrzés, uraim! Nehogy baj legyen - mondtam.

Attól kezdve aztán az őreim sok mindent megengedtek. Sétálhattam kedvem szerint. Elfordultak, amikor a nővérek a takaróm alá csempészték a citromot, süteményeket. Mai fejemmel gondolkozva, a két alvó ávóstól megszökhettem volna, de akkor eszembe sem jutott. Friss sebbel? Meddig jutottam volna el?

Arra kértem a doktornőt, akit városszerte Török Babának becéztek, hogy tartson bent a kórházban, ameddig lehet, mert jobb dolgom volt, mint a börtönben.

Két hét múlva értem jöttek. Visszavitték a Csillagba, de nem Kovács Jóska cellájába tettek. Közös zárkába kerültem. Ott voltak Tunyogiék, egy Széll János nevű postás, Maróti András a gépipari technikumból. Szabó Miklós és Borbély István, az én embereim is ott voltak. Közös cellában.

Két nap múlva betelgeltek bennünket egy „rabóba” (rabkocsi), fűzőláncra kapcsoltak, voltunk vagy harmincan. Valamelyikünk megkérdezte az őröt, hogy hová visznek.

- Ne pofázzon! - ez volt a válasz.

Utaztunk vagy négy-öt órát. Pesten a Kozma utcai gyűjtőfogházban kötöttünk ki. Negyven-hatan voltunk szegediek, akikre emlékszem: Maróti András, Tunyogi Csapó gimnázium igazgató, Széll János postás, Joszt István a kendergyárból, Kovács Géza Hódmezővásárhelyről, Albert Zoltán szegedi katonatiszt. Ezeknek a neve jut eszembe. Azt a nyolc-tíz napot nem felejttem el soha. Tíz, vagy tizenkét ágy volt. Egy ágyon hárman feküdtünk, vagy a földön. Három vödör állott a szükségletünk intézésére. Ez volt a legmegalázóbb. 46 ember?...

Egyik nap két társunkat kihívták. Kovács Gézát, aki munkástanács elnök volt, a másinak a nevére nem emlékszem. Két óra múlva bevágták őket a cellába. Össze-vissza verték őket, a fogaik kiütve. Kovács sírt, a másik pedig ült némán, mint egy Buddha szobor. Ezt a „játékot” naponta megcsinálták, mindig másokkal. Kihallgatásról szó sem volt.

Rám is sor került. Bekísértek egy szobába. Négyen voltak ott. Egy rendőr ült az írógépe előtt, és három „fakabátos”. Vártam, hogy szóljak hozzám. A fal mellé állítottak. Az ávósok közül felállt egy nagy lakli hústorony. A szeme villanásából láttam, hogy támadni akar, úgy ahogy birkózás közben. Szekrény mellett álltam, tudtam, hogy csak a másik oldalról üthet. Adott is egy óriási pofont a péklapát nagyságú kezével. Meg se rebbentem. Még egyet lekent.

- Üssed! - mondta az egyik társa, és egy vastag gumibotot nyomott a kezébe.

- Nyújtsd a kezed!

Kinyújtottam. Elkezdte a két tenyeremet ütni. Egy darabig szó nélkül túrtem a fájdalmat, de egyre dühösebben vert. Azzal sem törődtem, hogy agyonütnek, elkezdtem kiabálni:

- Ide figyelj, te tetű! Ha nem volna nálad fegyver, úgy összegyűrnék, mint szarás után a klozettpapírt.

Még mérgesebben ütött. Nem hagytam abba:

- Amikor abból a rohadt bűdös korra anyádból kibújtál, falhoz kellett volna verni, hogy egy gazember szadistával kevesebb legyen a földön! Az SS pribékek hozzátok képest első áldozó kiscserkészek voltak!

- Mit kíméled - mondta csöndesen az egyik üldögélő ávós -, ne ugasson annyit.

Ökölrel az arcomba vágott a behemót. Négy fogam köptem ki, és azután gumibottal ütött mindenhol. A negyedik fejütésnél megroggyantam. De azért tovább szidtuk egymást. Az egyik társa szalonázott. Komótosan megtörölte a száját, a bicskáját becsukta, és felállt.

- Ugatsz még! - kiáltotta, és tökön akart rúgni. Én összeszorítottam a combom, úgyhogy nem sikerült neki, de tovább rugdosott, ahol ért. Arra gondoltam, ha a kéthetes műtéti hegem eltalálja, akkor én ott helyben megdöglök.

Szerencsére?... Négy civil, feketeruhás kalapos férfi lépett be a szobába. Rám néztek. Az egyik intett a fejével, hogy vezessenek el. Megtöröltem a számát, és nyeltem a saját véretem. Amikor kiléptem a bicskás disznó még farba rúgott. Egy rendőr törzsőrmester állt az ajtó előtt, némán kísért a cellánk felé. Egyszer csak megszólalt:

- Magát is jól elintézték... Ezt tudják, de októberben az egérlyukba is bebújtak volna.

Másnap úgy 11 óra felé megjelent egy másik törzsőrmester. Kegyetlen alak volt. Mi szegediek a legbelső ágyon ültünk. Tunyogit hallgattuk, aki erdélyi származású volt és igen jóízű történeteket mesélt. A smasszer csapkodta a tenyerét a gumibotjával és rám mutatott.

- Én? - kérdeztem tőle magamra mutatva.

- Maga...

- Én már voltam fõnn tegnap.

- Nincs duma! Jöjjön!

Arra gondoltam, hogy az előző napi „kihallgatást” kibírtam, de ha rávernek a dagadt sebeimre? Megeisz a fene.

Hátratett kézzel, ahogy a börtönszabályok előírták, falhoz álltam, a villanykapcsoló mellé. A törzsőrmester kiintett egy fiatal fiút is. Klósz Jánosnak hívták. Pesten volt villanyszerelő. Mellém állt. Úgy reszketett, hogy még a fogai is vacogtak. Odasúgtam neki:

- Öcsi, ne szarj be, ha én kibírtam, akkor te is. Pedig nekem ez már a repeta lesz.

- Forduljanak meg! - parancsolta a smasszer.

Bal kézzel cigarettával kínált bennünket. Félve nyúltam utána, mert ilyenkor az volt a szokása, hogy a kinyújtott kézre rávert a gumibotjával. Most nem ütött.

- Jöjjenek! - intett.

Lementünk a konyhába. Egy nagy kondér levest, vagy lötytyöt kellett a női raboknak elvinni.

A zsúfolt cellában mindenfélék voltak: kurvák, tolvajok, gyerekgyilkosok, de főleg egyetemista forradalmárok.

Nagyon bűdös volt a teremben. A szerencsétlenek csak ritkán mosakodhattak. Dehát, ha közülük valaki beszagolt volna hozzánk... Ajaj... Kiosztottuk az ételt. Az egyik kurva felrántotta a szoknyáját:

- Gyere ide, te göndör hajú! - mondta nekem félhangosan.

A smasszer is meghallotta.

- Na Kendi? Mit szólna, ha itt hagynám?

- Elég volt nekem a tegnapi.

- Csak nem verték meg?

- Áá, csak sokáig tartott a kihallgatás.

- Azért... Mi nem bántunk senkit, érti!!

- Igenis!

Közben arra gondoltam, hogy lesz-e alkalmam a kivert fogaim pótlására.

Tíz nap múlva, reggel, jött a parancs, hogy mindenki szedje össze a motyóját és „nyomás” felfelé, felszállni a teherautókra. Volt ott négy vagy öt. Az örök nem beszéltek, csak szorongatták a géppisztolyukat.

A kistarcsai internáló táborba vitték bennünket. Úgy emlékszem, hogy a C épületbe zavartak fel, a harmadik emeletre. Egy cella volt negyven emeletes ágygal, és mi voltunk vagy háromszázötvenen. Egy ágyon hárman feküdtünk. Finoman fejezem ki magam: a mellékhelyiségek nagy kint okoztak nekünk. Három vécé ennyi embernek?... Sokan nem győztek mosakodni, mert nem jutott időben hely.

Nevesebb emberek is voltak köztünk, így Benedek professzor, Homoki Nagy István és még mások is. Velük mind beszéltem.

Úgy tíz nap múlva kivágódott a cella ajtaja. Három rendőr jött be egy kurva hamis, nyilván idomított farkaskutyával. Fojtólánc volt a nyakán. Mindenki felállt az „etikett” szerint. A kutya végigszaglászott bennünket. Az egyik rendőr rám mutatott:

- Hogy hívják!

- Kendi József, Szegedről.

- Jöjjön csak!

Húha, gondoltam, ebből megint verés lesz. De nem. Azt mondták, hogy én leszek a „szobafelelős”, külön ágyat kapok az ajtó mellett, Benedek professzorhoz közel. Nekem kell létszámot jelenteni, a betegekhez orvost hívni, leveleket, csomagokat kiosztani és rendet tartani.

Minek köszönhettem ezt a „tisztiséget”? Talán a testi erőmnek? Pedig nálam műveltebb emberek is voltak velünk.

A csomagok tartalma meghatározott volt. Általában száraz dolgok: szalonna, kolbász, cukor stb. Citromot nem engedtek behozni. Később megtudtam, hogy azért, mert azzal láthatatlanul írni lehet. Melegítésnél a betűk megbarnulnak. Azt nem érttem, hogy a csokoládé miért volt tilos.

Benedek professzorral sokat beszélgettem. Nagyon okos, jóízű szavú ember volt. Azt mondta egyszer nekem:

- Fiam, a forradalom kirobbantása megtervezett volt. Ki-kí a vérmérséklete szerint vett részt benne, de akik itt vannak, azok mind rendes magyar emberek.

Egyébként hallgató ember volt.

Máskor meg azt mondta:

- Te, Jóska, tudom, hogy erős ember vagy, lelkiileg is. Én nem! Inkább a falhoz állítást, vagy az akasztást vállalnám, mint a verést. Ezt a megaláztatást nem bírnám ki.

Homoki Nagy István, a sok sikeres természetfilm rendezője nagyon szép órákat szerzett nekünk. Beszédes volt. Senki sem tudott úgy mesélni a madarakról, a halakról, a kutyákról, a ragadozó állatokról, a kígyókról, mint ő. Azt nem tudom, miért hozták be közénk. A filmjeit majdnem a világ minden televíziójában vetítették. A kemény valutát pedig az állam gombolta le.

Egy fiatal fiút kirángattak közülünk, megbilincselve vitték el. Megkérdeztem halkán az egyik jobbindulatú őr:

- Hová viszik?

- Felismerték a Köztársaság téri harcokról készített felvételekről.

- Mi lesz vele?

- Ne kérdezze.

- Kötél?

- Az...

- Dehát 17 évesen?

- Mit számít az? Legföljebb kivárják az egy évet, vagy kap egy új anyakönyvi kivonatot, amit a halotti jegyzőkönyvhöz mellékelnek. Na, Kendi, eleget beszéltem. Csinálja a maga dolgát és hallgasson!

Letörve mentem vissza a Homoki Nagyot körülvevő társasághoz. A következő szavait hallottam:

- Fel a fejvel fiúk! Ne csüggedjete, 56 október nem volt ellenforradalom! A magyar nép szabadságvágya robbantotta ki a fölkelést Rákosiék ellen.

Fokozatosan csökkent a létszámunk. Elvittek vagy negyven embert. Megkérdeztem az egyik smasszert, hová?

- Ne kérdezzon semmit! De nem szeretnék a helyükben lenni.

Néhány nap múlva káposztás tészta volt az ebéd. Nagyon szeretem, és mondtam a szakácsnak, hogy jó merje tele a kanalát. Úgy két óra felé ebéd után az emberek sorban elkezdtek hányni, és elfogta őket a hasmenés. Ételmérgezés volt. Én nem kaptam meg szerencsére. De a három vécé mellett el lehet képzelni, hogy mi volt az előterében. Deszkát kellett letenni, hogy a hányadéktól és az ürüléktől jární lehessen. Jöttek az orvosok, több társamat elvitte a mentő. Három napig tartott, amíg föltakarítottunk.

Az őreink mintha szelidebbekké váltak volna, de nem sokáig.

Délelőttönként séta volt az udvaron, hátra tett kézzel, és leszegett fejjel. Előttem ment egy alkalommal egy ötvenéves kubikos, jól ismertem. Felemelte a fejét. Az egyik vad alak hozzá rohant és rákiabált:

- Maga nem tudja a szabályokat!?

- De tudom - válaszolta -, csak úgy elmeredtem a nyakam, hogy egy kicsit kiegyenesítettem.

- Majd én meggömbítem. Álljon ki a sorból!

Elkezdte gumibottal verni a szikár parasztembert. Azért hagyta abba, mert belefáradt.

- Na, ehhez mit szól? - kérdezte lihegve az ör.

A kubikos kihúzta magát, vigyázzba állt, meghajtotta a fejét, és hangosan így szólt, hogy mi is halljuk:

- Én egyszerű munkásember vagyok, ilyen fizetést még életemben nem kaptam, köszönöm! - és leszegett fejjel beállt a sorba.

57 márciusában bejött hozzánk egy tiszt.

- Kendi! - kiáltotta.

Jelentkeztem.

- Itt van egy lista, ezt a 24 embert állítsa elő!

Megnéztem a papírt, nagyobbára szegediek voltak, köztük az én nevem is.

- Főhadnagy úr, ezen én is rajta vagyok!

- Jól van, majd kicseréljük valakivel.

Nem cseréltek ki...

Ponyvával fedett katonai teherautókba tereltek bennünket. Elindultunk. Utánunk egy kocsiban pufajkások, géppisztollyal. Én leghátul ültem, a szökés gondolatával. Az örök között volt jó néhány görög, akik csak annyit tudtak magyarul, hogy „kutya magyar”. Kegyetlenebbek voltak, mint a honfitársaink.

Tököltre vittek bennünket. Ott szalmazsákokat tömtünk, ágyakat szereltünk össze, szóval előkészítettük a tábort az utánunk jövőknek.

Ötünket megint autóba raktak, hogy valamit felvételezzünk. Most is egy görögökkel teli kocsi követett bennünket. Énekeltek, ordítottak, tökrészegek voltak. A sofőr is. Egyszer csak belefordultak az árokba. A teherautó megpördült.

Szörnyű látvány tárult elénk. Volt, akinek leszakadt a feje, láttam olyan őrt, akinek a géppisztoly tusa szétszakította a mellét. Leugráltunk a kocsiról, és próbáltunk segíteni. A magyar örök közül volt, aki csak leült, mert rosszul lett a látványtól. Akkor kellett volna megszöknöm!

Nemsokára katonai mentők jöttek és elvitték a sebesülteket.

Mi Csepelre utaztunk. Egy katonai raktárból kellett lepedőket, pokrócokat felpakolni. Megléphettem volna, de én marha, azt hittem, hogy elengednek. A táborban dicséretet kaptam, és egy öt kilós élelmiszer csomagot.

Közben egyre több embert hoztak oda. Szinte naponta 2-3 teherautóval, internáltakat. Én elismerésből kaptam egy karszalagot, és ezzel oda mehettem, ahová akartam, kivéve a hivatalos helyiségeket. Itt túrhető volt a sorom.

Április közepén megjelent az igazgatói iroda előtt egy fekete Pobeda. Máskor is jöttek, egy-két embert magukkal vittek. Nem foglalkoztam vele.

Nem sokkal később egy tiszt jött a cellába:

- Kendi! Jöjjön velem! Makóról vannak itt magáért!

- Makóról? Dehát én szegedi vagyok!

- Jöjjön! Hozza a holmiját!

Összemarkoltam a kis cuccomat, és lementem a kocsihoz. Négy civilruhás férfi ült benne. Ketten kiszálltak.

- Nyújtsa ki a kezét! - parancsolt rám az egyik.

Letettem a csomagom a földre és már kattant is az amerikai bilincs a csuklómon. Ez olyan, hogy ha mozdul vele az ember, akkor még szorosabbá válik. A kis vackomat behajították a csomagtartóba, engem meg a hátsó ülésre ültettek, kettejük közé. Az egyiket megismertem. Amikor 56-ban Makóra küldtek mint nemzetőrt, ő jött elébünk, lelkesen lekezelt és tegezett. Azt mondta, minden rendben lesz fiúk, bennem bízhattok, az én apám csendőr volt.

És ez az ember tette rám a bilincset. Amikor beültünk elővette a pisztolyát és rám ripakodott:

- Kendi, ha szökni próbál akkor lelövöm, érti?!

Érdekes módon akkor már nem emlékezett rá, hogy tegeződtünk. Megérkeztünk Makóra. Rögtön a rendőrség egyik cellájába csuktak. Ez olyan 2x3 méteres, köves ketrec volt, néhány deszkával, amelyen feküdni lehetett. Egy befőttes üveget tettek be vizelés céljára. Ha más kellett, akkor zörgettem az ajtón, és kiengedtek a vécére.

Másnap hatkor ébredtem. Enni nem kaptam semmit. Kilenckor három pufajkás jött értem.

- Tedd hátra a kezed! - ordított rám az egyik.

Megbilincseltek. Tuszokoltak kifelé és mindjárt gumibottal verni is kezdtek és rugdostak. Egy iroda helyiségbe löktek be. Az íróasztal mögött egy rendőr őrnagy ült. Reggelizett. Ösztönösen megszámloltam őket. Kilencen voltak. Az a főhadnagy, aki annak idején kiadta magát lelkes forradalmárnak, a hajamba markolt és lenyomta a fejemet. Ütöttek, ahol értek. Én a lába közé bújtam - akkor még erős voltam -, és a hátam mögé dobtam a nyakammal. Fejre esett, elcsöndesedett, fel se kelt egy darabig. Hogy-hogy nem, közben leesett a bilincs a kezemről. Először az asztalt borítottam Makosi őrnagyra reggelistől együtt, utána hajigáltam a pufajkásokat a falhoz. Már öten feküdtek a földön. Arra gondoltam, hogy kiugrok az ablakon, hátha megúszom az egy emeletet. Késő volt. Berohant még öt pribék és elsötétült előttem a világ. Leütöttek.

A cellában hason fekve tértem magamhoz, nem tudom mikor. Előtte úgy az emlékeim kezdtek derengeni: a fiam, a Tisza, a város...

Mozdulni sem tudtam. Később nagy nehezen a falhoz húzódtam és ülve nekitámaszkodtam. Bejött egy idősebb rendőr törzsőrmester. Megcsóválta a fejét.

- Hogy néz ki maga? Várjon, hozok egy kis vizet.

Visszatért egy befőttes üveg vízzel és egy rongyot adott a kezembe.

- Mossa meg az arcát, csupa vér.

Úgy, ahogy tudtam, letörölgettem magam. Az öreg segítségével nagy nehezen lefeküdtem a deszkapriccsre. Elgondolkoztam: ha nem tetszem a rendszernek, ítéljenek el, vagy akasszanak föl, de miért kínoznak? Bosszúból? Tudom...

Három fogamat megint kivertek. Hogy hoztak-e enni? Nem is emlékszem, legföljebb a lötytöt megittam. Úgy fáj a szám.

Másnap reggel benézett a törzsőrmester.

- Kendi, maga vért pisál - mutatott a vizeletes üvegre.

Odanéztem, nem is vettem addig észre.

- A vesém nagyon fáj - mondtam -, a derekamat is verték.

- Nagy legények ezek ilyenkor, bezzeg a saját seggükbe is belebújtak volna ötvenhatban.

Kivágódott az ajtó, bejött három „fakabátos” meg a csendőr ivadék, a vitéz főhadnagy. Végignéztek és röhögtek. A kis törzsőrmester dühbe gurult.

- Menjenek ki innen! - kiáltotta. - Semmi keresnivalójuk sincs itt.

Azok meglepődve elmentek.

Két hét múlva értem jöttek. Két civil.

- Hozza a cuccát! - parancsolták.

Mi csomagom volt? Egy kék bársonykabát, semmi más. Bevittek a szegedi rendőrségre, a Kossuth Lajos sugárúti épületbe. Le kellett vetköznöm meztelenre. Egy orvos megvizsgált. Még csupa kék, zöld, barna voltam.

- Mit csináltak magával?

- Egy úthenger alá estem, de leginkábbis megverték.

Injekciót kaptam, vagy hármat is, meg kenőcsöt. Akkor nem szóltak hozzám, csak másnap jött az őr értem. Egy irodába vezettek.

- Barna főhadnagy vagyok - mondta az ott ülő rendőr -, nyugodt lehet, itt nem verik meg.

Egyáltalán nem voltam nyugodt.

- Magát bíróság elé állítjuk. Itt van egy csomó papír és ceruza, mindent írjon le, ami ötvenhatban történt. Három napot kap rá.

Nyolc oldalt írtam. A tiszta igazat. Alá is írárták velem. A gépelt példányokat is. Szembe-sítettek Fábrián újságíró barátommal, Sztahóval és még másokkal, a nevükre nem emlékszem. De egyre igen: Fekete hadnagyra, akit Kübekházáról hoztunk be. Azt állította, hogy becsuktuk. Mondtam, hogy hazudik. Szabadon engedték. Szerettem volna beszélni Gervai párttitkárral és Kelemen rendőrrel, a későbbi városparancsnokkal, hogy igazolják, semmi erőszakos cselekmény nem történt velük. Nem jelentkeztek. Talán nem is kaptak rá engedélyt. Hogyne, egy rohadt ellenforradalmár mellett védőtanúnak?

Rácز rendőr századosra is hivatkoztam, aki nemzetőrnek jelentkezett, és én elzavartam azzal, hogy ilyen emberre nincs szükségünk. A négy, lincseléstől megmentett ávóst is megemlítettem. Személyesen egyik sem jelentkezett, de volt egy írásuk a bíróságnál, amelyben a megmentésüket igazolták.

Sokáig tartott a kihallgatás. Össze-vissza. Néha naponta kétszer, de volt olyan, hogy három napig szóba se álltak velem.

Egyik éjszaka fölráztak. Na a betyár... Ebből verés lesz, gondoltam. Gazdag főhadnagyhöz vezettek.

- Kendi, maga igen rendes ember.

- Ha úgy gondolja?

- Van itt egy Földi nevű parasztember. Egy pisztolyt rejteget, de nem tudjuk hol. Nem vall be semmit. Magát betennék a cellájába, hátha kibeszélné.

- Főhadnagy úr, maga mondta, hogy rendes ember vagyok, az is maradok, spicli, besúgó nem leszek.

- Menjen a fenébe! - kiáltotta. - Dögöljön meg a cellájában! De megvakarhatjuk a talpát!

- Akkor sem, akárhogy vakarják is a talpam, de ha a fejem levágják is, én spicli nem leszek!

Kivezetett. Amikor kifelé mentem hátulról meg is rugdosott.

Másnap jelentettem Barna főhadnagynak, hogy bántalmaztak. Valószínű figyelmeztették Gazdagot, mert egyszer a folyosón találkoztam vele, amikor kihallgatásra vittek, úgy nézett rám, mintha megöltem volna az anyját.

Szabadulásom után találkoztam vele a Széchenyi téren. Előre köszönt.

- Hogy van, Kendi?

- Látja - feleltem, és továbbmentem.

Barna főhadnagy hívatott:

- Ide figyeljen, Kendi, magát áthelyezzük egy másik cellába!

Pislogtam egyet.

- Jó, jó! Nem besúgónak, hanem Baróti rektor mellé, aki idegileg nagyon ki van, és talán maga jó hatással lesz rá.

Látásból ismertem Barótit, de ahogy bementem a cellájába, egy összetört, roskatag öregembert láttam magam előtt. Bemutakoztam.

- Kendi József vagyok, a szegedi volt nemzetőrség helyettes parancsnokaként letartóztatásban, ítélet előtt.

- Baróti - és kezet fogott velem.

- Ismerlek, professzor úr - a börtön törvényei szerint, ahogy mondtam már, a rabok közt nincs magázódás -, ott voltál te is a Takaréktár utcai tüntetésnél.

- Ott voltam... Jóska, nagyon össze vagyok törve, idegileg tönkre mentem. Ha engem megvernek, belehalok.

- Én sem haltam bele.

- De te fiatal, erős ember vagy. Csinálj itt rendet, mert én képtelen vagyok rá. Nézd, ott van az ágy mellett az újságpapíron ennivaló! Rám romlik. Ami jó még, azt edd meg, nekem úgymint küldenek mindennap.

Hű, a mindenit, gondoltam, amikor láttam a sült húst, szalámit, paradicsomot, zöld paprikát. Ilyen is van? Nem azt mondom, hogy egy neves embernek ne legyen nagyobb kedvezménye, de hogy a magamfajta csóró hónapok óta csak köménymagos levest és kenyeret egyen!? Nem csodálnám, ha a pokolban is lenne protekció. Mindegy. Fölfaltam mindent. Még a fosos paprikákat is megettem. Végre jóllaktam.

Baróti írt, azt hiszem önmagának, a megtévesztésről ilyen-olyan részről. Nagyon szenvedett az „öreg úr”. Rám is rossz hatással volt. Minden bajom eszembe jutott, ahogy orvosi nyelven mondják, én is depressziós lettem. Nem csoda. Örültem is amikor elvitték, mert megbolondultam volna.

Úgy tudom két és fél évet kapott.

Három nap múlva Barna főhadnagy jött be a cellába.

- Vendége lesz, Kendi.

- Kicsoda?

Kicsit gúnyosan mosolygott:

- Perbíró professzor úr, a volt forradalmi tanácselnök. Ellenforradalmi!...

Behozták az „öreget”. Nekem akkor huszoneves létemre öreg volt az ötven évével. Őt is megtörte a börtön, de az elveiből nem adott. Azt mondta:

- Te, Jóska, amikor megválasztottak váratlanul ért. Gondolkoztam néhány percig. De úgy határoztam, hogy az ifjúság élére állok. Juventus ventus, az ifjúság szél, és az nem fúj mindig jó irányból, néha a tüzet is ráfújja a búzamezőkre. Sikerült megakadályoznom a fölösleges bosszút, a gyilkosságokat, és ezt vállalom a bíróság előtt is.

Azért a karakánsága ellenére is néha magába roskadt.

- Tudod, Jóska - mondta -, ha elítélnek tíz-tizenöt évre, vagy akár életfogytiglanra, elveszítem a szeretteimet.

Sokszor vitték kihallgatásra, de nem verték meg. Félt is tőle. Ő is azt mondta, hogy fizikailag lehet, hogy kibírná, de lelkileg?...

Szó esett - hiszen ráértünk beszélgetni -, Kovács Józsefről, akit helyettesének választottak meg. Azt mondta róla, hogy nagyon agilis, okos, becsületes embernek ismerte meg. Az már kérdés, hogy a barikád melyik oldalán állt.

Perbíró gyakran kapott csomagot, amelyet mindig megosztott velem. Én nem kaptam sose, de kitől is kaptam volna? Egyszer az anyósom meglátogatott, de neki eszébe sem jutott, hogy akár egy karéj friss kenyeret is hozzon.

Eltelt egy hónap. Barna főhadnagy hívatott az irodájába.

- Kendi, magát elvitetjük Vácra, mert itt kevés a hely. A tárgyalására majd visszahozatjuk.

Megkérdeztem tőle, hogy azt az Ady kötetet, amelyet a rendőrség könyvtárából kaptam, magammal vihetem-e? Bólintott. Hat évig velem volt. Most is megvan.

Elbúcsúztam Perbírótól. Könnyes volt a szeme. Megveregette a vállamat.

- Szevasz, Jóska, majd egyszer a szabad ég alatt találkozunk.

Nem találkoztunk, mert ő a szabadulása után Kecskemétre ment valamilyen jogi intézménybe.

Tehát megint a „rabóba” kerültem. Ismerősök utaztak velem: Lazur Barna, Joszt István és Kúbekházi. A két utóbbi két gyárban volt munkástanács tag; még Széll János postásra emlékszem.

Pocsék hely az a váci börtön, noha a koszt jobb volt, mint a szegedi rendőrségen. Volt ott egy Kucsera nevű törzsőrmester. Betyár koma volt. Ha valakinek a pofája nem tetszett neki, már ütött is.

Betettek a cellámba egy nyíregyházi gyereket. Hallgatag fiatalember volt. Annyit kivettem belőle, hogy megverték egy párttitkárt, akit nagyon útállak. Nemsokára elvitték, hogy hová, nem tudom.

Az örök - nyilván ki volt adva nekik -, egy-két embert befeketítettek. Megsúgták a cellatársaimnak, hogy „vamzer” vagyok, ez besúgót jelent. Ez a börtönben majdnem a halállal volt egyenlő. Nem tudtam, hogy mi történt, amikor visszamentem a lakatos műhelyből - mert ott dolgoztam -, nem álltak szóba velem a rabtársaim. Tizenketten voltunk a cellában. Néhánynak emlékszem még a nevére: Jánosi Árpádra, aki két társával megvert egy ávóst. Az ávós belehalt a sérüléseibe. Kettőjüket már fölötötték, ő talán kilenc évet kapott. Ott volt még egy Koczás nevű buszvezető, Mészáros György tanár, aki a börtönben megtanulta a cigánynyelvet. Vele tudtam szót érteni. Sikerült meggyőzőm, hogy nem vagyok besúgó, és ő segített nekem. Megmagyarázta a többieknek, hogy ez provokáció volt.

Sokat bajlódunk egy köztörvényes bűnözővel. A nevére még emlékszem, de nem érdemli meg, hogy ebben az írásban szerepeljen. Nem tudom, mit követett el, de besúgó volt és buzi. Az egyik fiatal rabtársunkat kényszerítene erre a „furcsa” viszonyra. Megmondtam neki, hogy baja esik, ha nem hagyja abba. Azt, hogy ez az ember besúgó volt, az egyik nagyon rendes börtönőrtől tudtam meg. A nevét nem említem, nehogy baja essen, ha még él. Humánus volt velünk. Elmondtam a többieknek is a besúgás ügyet. Közösen elhatároztuk, hogy megverjük ezt a lacibetyárt. Úgy is történt. A nagy jajgatásra, kiabálásra berohantak az örök és elvitték a cellából. Hál' Istennek soha többet nem láttuk.

Néha elkísértek beszélgetésre. Milyen a hangulat köztünk?

- Milyen lenne - válaszoltam -, ha velünk lenne, megtudná. Szabadulni szeretnék.

- De mégis - faggatott egy őrnagy -, politikai értelemben?

- Nézze, őrnagy úr, én az igazi demokráciának vagyok a híve. Kommunista sohasem leszek, még ha itt rohadok el akkor sem. Nem tudok megváltozni.

Nem is hívtak többet beszélőre.

Börtön élet...

A lakatosműhelyben húszliteres olajos edények voltak. Kimostuk, vizet, kenyeret, cukrot tettünk bele és az egyik kocsisból szereztünk zabot. Összetörtük, azt is beleszórtuk a butéliákba. Három hét múlva olyan piszok erős, jóízű sörünk lett, hogy ezen buktunk le. Az egyik társunk úgy berúgott, hogy nem bírt fölállni. Az odahívott orvosnak nem volt nehéz a diagnózist fölállítani. A sört is megtalálták.

Kihallgattak bennünket. Senki nem tudott semmit. A műhelyfőnök fegyelmit kapott és áthelyezték valahová.

Egyik nap a gépem mellett találtam egy disznótoros csomagot. Hurka, kolbász volt benne, meg még egy uborka is. Nekiláttam, jóízűen kapkodtam be a finom falatokat. Egyszer csak valaki a vállamra tette a kezét. Hátra néztem. A börtön igazgató volt.

- Jó étvágyat!

Megállt bennem az ütő, és az étvágyam is elment

- Jöjjön csak föl az irodámba

Ott rám ripakodott:

- Ki hozta magának azt a csomagot?

- Igazgató úr, nem tudom. (Dehogynem tudtam!)

- Baj lesz ebből, Kendi.

- Akkor sem tudom, igazgató úr.

- Ne mondja nekem, talán valamilyen jóságos angyal hozta ide?

- Valaki biztos ott felejtette, és egy éhes rab mit csináljon? Megezzi!

- Ebből sötétzárka lesz, érti! De hozzáteszem, ha megmondja az illető nevét, akkor ez a tény a szabadulását elősegíti.

- Ha mindjárt elengednének, akkor sem tudom kié volt a csomag!

Közben kutattak a műhelyben. Megtalálták a maszekben készült borotvanyeleket, fésűket, szipkákat, amelyeket az öröknek adtunk. Ezért még újságokat is hoztak be, és ennivalót bőven.

Beváltak a sötétzárkába. Betyár hideg volt. Se takaró, se semmi, csak egy fapriccs.

Két óra múlva az igazgatóhoz vezettek.

- Kendi, tudja-e már, ki adta azt a csomagot magának?

- Nem tudom, igazgató úr.

- Ebből három hét sötétzárka lesz!

Arra gondoltam, hogy azt a rendes őrt lecsukják, ha „köpök”, de egyébként is, egy „vamzer” sorsa a börtönben végzetes is lehet. A szomszéd cellában egy besúgó „felakasztotta magát” egy gépszíjra. De engem nem a félelem, hanem a tisztesség indított.

Sokszor megaláztak bennünket az örök. Gondolom rutinszerű parancsra. Meztelenre kellett levetkőzni. Kitereltek a cellából, belenéztek a szánkba, a fenekünkbe, és közben összedúrtak mindent, a szalmazsákokat fölhasogatták. Nem tudom, mit kereshettek? Talán fegyvert? Az nem volt... A ceruzát, ami szintén tilos volt, a markunkban tartottuk, azt elfelejtették meg nézni.

Az élelmezés ahhoz elég jó volt, hogy a szexuális vágyaink megmaradjanak. Ez igazi börtön módon zajlott. A homokosokat nem túrtuk.

Egyszer kerültem bajba. Egy csinos, fekete őrmesternőnek kellett valamit segíteni. Kikezdett velem. Nem álltam kötélnek. Jaj, de nehéz éjszakám volt.

A tárgyalásomon nem beszéltem sokat. Tudtam, hogy úgyis hiába. Azt csinálnak velem, amit akarnak. Az első alkalommal az ügyész halált kért a fejemre. Kilenc évvel megúsztam. Talán annak az egyik ávosnak köszönhetem, akit a népharag bosszúja elől kimentettem.

Visszavitték Vácra. Dolgoztam tovább a lakatosműhelyben.

- Kendi, magát átkísérik egy másik cellába - szólt egyszer az őr.

- Miért?

- Maga ne kérdezzen semmit! - rivallt rám.

Jól van, gondoltam. Fogtam a kis vackomat, meg az Ady kötetet és átmentem ahová kísért. Egy idős ember ült az asztal mellett. Eszegetett valamit és írt.

Ez is egy protekciós mókus. Asztal? És nem csajka? Az őr becsapta az ajtót. Az öreg hátranézett. Engem egy kis zavartság fogott el, ami nem szokott.

- Gyere közelebb! Ki vagy?

- Kendi József vagyok Szegedről. 9 évre ítélt politikai fogoly, lakatos és birkózó.

- Az szép... És löttél is?

- Nem. Senkit sem bántottam.

Az öreg felállt.

- Elnézést, én is bemutatkozom: Déry Tibor vagyok.

Valami derengett nekem, mintha ezt a nevet hallottam volna, vagy olvastam valahol?

- Látom fiú, hogy Ady kötetet hoztál magaddal. Ez nem jellemző a birkózókra.

- Megnyugtat, Tibor bátyám.

- Gyere ide az asztalhoz. Még annyi protekcióm van, hogy kaphatok csomagot. Neked biztosan jobb étvágyad van, mint nekem. Tudod, nagyon rosszul tűröm a fogságot, és örülök, hogy nem leszek egyedül.

Nekiláttam enni. Jobban mondva zabáltam a finomságokat, még torta is volt. Szegény csóró vagyok, velem nem törődik senki. Ránéztem az „öregre”, mosolyogva figyelte, hogy milyen mohón eszem. Le is lassultam.

- Egyél fiú, holnap úgyis friss csomagot kapok.

Jól belaktam. Ki lehet ez az ember? Gondolkodtam.

Csörgött a zár, kinyílt az ajtó. Elképedtem. Darvas Ivánt kísérte egy őr. Őt filmekről jól ismertem.

- Tibor bátyám, mit hozzak neked? - kérdezte Darvas (ugyanis ő volt a börtön könyvtárosa).

- Egy Larousse szótárra lenne szükségem.

- Itt? Larousse? Van Jókai, Móricz, Mikszáth, Verne és még sok minden.

- Akkor ne hozz semmit! De várj, egy Radnóti kötetet.

- Jó, de az Nagy Attilánál van.

- Az ki? - kérdeztem.

- Nem tudod? Ő egy kitűnő színész - mondta Déry.

- Hogy került ide?

- Hát ... - tárta szét a kezét -, mindenkinek megvan a maga sorsa.

- Látom, Tibor bátyám, hogy társad van - a kezét felém nyújtotta. - Darvas Iván vagyok.

- Te híres ember vagy, én meg lassan egy ismeretlen birkózó leszek. Egyébként Kendi József a nevem.

Az „öreg” sokat és szívesen beszélt. Lassan rájöttem, hogy híres író lakótársa vagyok. Én ugyan nem olvastam egy könyvét sem, noha szeretem az irodalmat.

A szerelemről sok mindent mesélt, én csak hallgattam... Hallgattam, nem mertem megkérdezni tőle, hogy hatvanegynéhány éves korban is létezik ilyen? Abban reménykedett, hogy a Pen-Klub közbenjár a szabadulása érdekében. Nemsokára elkerültem tőle. Azután hallottam, hogy kiszabadult.

Morzszoltam a napjaimat. Jobb nem beszélni róla. Sokat dolgoztam, ez nyugtatott.

1962. november 23-án hívtak az igazgatói irodába. Nem tudtam mire vélni. Jelentkeztem szabály szerint:

- Én, Kendi József, a 674819-es számú elítélt...

Az igazgató az irataimat rakosgatta.

- Nézze, Kendi, a jó magaviseletéért a többi büntetését elengedjük, és december 23-án szabadul.

Nem tudtam őszintén örülni. Nem is hittem el. De ez az egy hónap hosszabbnak tűnt, mint az addig eltöltött hat év.

Valóban, az ígért napon ismét hívtak. Visszaadták a ruhámat és bezártak a „vigyorgóba”. Ez rab nyelven azt jelenti, hogy a szabadulás előtti napon egy emberibb szobába csukják a szabadulót.

Bata József barátom egy hónappal előbb szabadult. Azt ígérte nekem, hogy várni fog a börtön előtt.

Másnap a kezembe nyomták a hat évi keresetemet, összesen 6314 forintot.

- Menjen, Kendi - mondta az igazgató -, itt a szabadulási papírja, de semmi hőzöngés, mert akkor a hátralévő három évet is le kell töltenie, meg a többit. Hetenként jelentkezzen a rendőrségen. Ott majd megszabják, hogy meddig. Induljon, szívja a friss levegőt.

Szívtam is. A nagykapuval szemben ott állt Bata Józsi. Összeöleleztünk. Elmentünk a Nyugati pályaudvarra. A restiben megittunk két nagyfröccsöt és amikor hazafelé kattogtak a kerekek, csak néztem a havas alföldi tájat. Sírni nem tudok, bár minden okom meg lett volna rá.

A lakásomba egy százados költözött be. Semmim sem maradt. Az anyósoméknál húztam meg magam.

Állást kerestem. Mint lakatos gyorsan el tudtam helyezkedni. Nem sorolom föl a munkahelyeimet. Az elsónél csoportvezető lettem. Egyszer csak behívatott a főnök:

- Kendi, maga nagyon jól dolgozik, de... Itt voltak a belügyi szervek... Szóval... Keressen máshol munkát, nekem is van családom. Érti?

Értettem...

Közben hetenként jártam a rendőrségre. Nem bántottak, csak mindig figyelmeztettek, hogy így meg úgy.

A nyolcadik munkahelyemről is kirúgtak. A vezetők, mint Pilátus, mosták a kezüket. Nehéz idők vannak, mondták, a munkájával meg vagyunk elégedve, de... Megint az a kurva de!

Bódi László képviselőhöz fordultam, akivel mint sportoló voltam ismeretségben. Elhelyezett a kendergyárban, ahol hat forint órabért kaptam. Hamarosan emelték a béremet. A „szervek” megint megjelentek. Mehettem máshová. A Mezőkernél szívesen fogadtak. Másfél év után kaptam jobb ajánlatot, Újszentivánon. Hamarosan hegesztő csoportvezető lettem. Oda is elért a „yard” keze. A vezető hívatott:

- Jóska, nem lehetsz csoportvezető, mert rám parancsoltak, de maradsz a helyeden, és majd kitalálunk valami más elnevezést. Mondjuk: részlegvezető helyettes. A fizetésed nem változik.

Újból megnősültem. Egy nagyon kedves ember lett a párom, Éva, aki keserű éveim egyetlen vigasza.

Szabadulásom után három évvel letelt a rendőri felügyelet, de igazán 1983-ig így vagy úgy zaklattak. Néha éjszaka becsöngettek, be sem engedtem őket. Utoljára a hajógyárban dolgoztam, nagyon megbecsültek. Onnan mentem nyugdíjba.

Sokat gondolkoztam az életemről, nem tudom, hogy sikerült-e? Lehettem volna olimpiai bajnok? Nem lettem... Mi jutott nekem? Ami Mátyás király óta sok magyarnak, Dózsa parasztjainak, a török uralom alatti szenvedésekről nem is beszélek. A felszabadítók letapos-tak bennünket. Negyvennyolcban újat akartunk. Nem sikerült csak annyi, hogy két világháborúba belekényszerültünk. Mit kerestünk a Szovjetunióban? A harcokban, hadifogságban, munkaszolgálatban legalább fél millió fiatal férfi pusztult el. Meddig tart még ez?

Ötvenhatban tisztességes szándékkal a Rákosi zsarnokságot akartuk megszüntetni. Én úgy érzem, hogy ártatlanul ültem börtönben.

-&-